

АНАЛИЗ ЗА ИЗПЪЛНЕНИЕ НА ДЕЙНОСТИТЕ ОТ ПЛАНА ЗА ДЕЙСТВИЕ ЗА ПЕРИОДА 2021 – 2023 г. КЪМ НАЦИОНАЛНАТА ПРОГРАМА ЗА ПОДОБРЯВАНЕ НА МАЙЧИНОТО И ДЕТСКО ЗДРАВЕ 2021 – 2030 г. ЗА 2021-2023 г.

Политиката за устойчиво подобряване на майчиното и детско здраве е основен приоритет за здравеопазването, залегнал в приетите национални стратегически и програмни документи, с хоризонт до 2030 г. Изпълнението на планираните мерки и дейности се очаква да доведе до постигане на глобалните Цели за устойчиво развитие 2030 на ООН. (<https://sdgs.un.org/2030agenda>)

Ежегодните анализи в годишните доклади за състоянието на здравето на гражданите на България, показват, че все още стойностите на преобладаваща част от ключови показатели за майчино и детско здраве за България не са достигнали средните нива за страните от ЕС, което се предвижда да бъде преодоляно до 2030 г. В тази връзка, една от предвидените мерки за постигането на Цел 22 Подобряване на майчиното и детско здравеопазване от Програмата за управление на Правителството на Република България за периода 2017-2021 г., е „Актуализиране на Националната програма за подобряване на детското и майчино здраве“ (Мярка 90), наред с „Развитие на интегрирани здравно-социални услуги за деца и финализиране на процеса на деинституционализация на деца до 3 години чрез закриване на всички домове за медико-социални грижи за деца“ (Мярка 91).

С Решение № 333 на Министерския съвет от 09.04.2021 г. е приета Национална програма за подобряване на майчиното и детско здраве 2021-2030 г. (НППМДЗ) и План за действие за периода 2021-2023 г. към нея. Програмата и плана за действие са разработени от Министерството на здравеопазването (МЗ), със подкрепата на Националния център по общественото здраве и анализи (НЦОЗА) и на неправителствени организации (сдружение „Ларго“, сдружение „Националната пациентска организация“, Национална мрежа за децата, Алианс за ранно детско развитие, Национална мрежа на здравните медиатори).

С актуализирането на Програмата се цели да се осигури устойчивост на провежданите политики в областта на майчиното и детско здраве и да се надградят постигнатите резултати от изпълнението на Националната програма за подобряване на майчиното и детско здраве 2014 - 2020 г. Въз основа на анализ на здравно-демографските показатели и идентифицираните нерешени с изпълнението на предходната програма проблеми, в Националната програма за подобряване на майчиното и детско здраве 2021-2030 г. се залагат стратегическа цел и мерки и дейности в пет приоритетни направления.

За постигане на стратегическата цел - подобряване на ключовите показатели, свързани със здравето на бременните жени, майките, децата и подрастващите, чрез подобряване на достъпа до здравни услуги извън обхвата на задължителното здравно осигуряване, промоция на здраве и осигуряване на подкрепа на добри практики в областта на интегрираните здравно-социални услуги, са определени пет приоритетни направления:

1. Промоция на здраве, включително в областта на репродуктивното здраве, семейното планиране и детското здраве;
2. Повишаване на качеството и обхвата на медицинските грижи в областта на майчиното и детско здравеопазване;
3. Подобряване на компетенциите на медицинските и немедицински специалисти, работещи в областта на майчиното и детско здраве;
4. Усъвършенстване на механизмите за събиране и анализ на данни, свързани с майчиното и детско здраве;

5. Развитие на здравни и интегрирани здравно-социални услуги с цел превенция на усложнения при деца с хронични заболявания и увреждания.

В Плана за действие за периода 2021-2023 г. за изпълнение на НППМДЗ 2021-2030 г. са предвидени здравно-промотивните дейности, насочени към определени целеви групи – бременни жени, майки, новородени, деца и техните семейства, подрастващи, млади хора и двойки; засилен е акцентът върху мерките за повишаване професионалната компетентност на ангажираните в структурите на майчиното и детското здравеопазване медицински и немедицински специалисти; мерки за развитие на интегрирания подход и интегрираните услуги в здравеопазването - оптимизиране и разширяване на дейността на изградените 31 здравно-консултативни центрове за майчино и детско здраве (ЗКЦ), разширяване обхвата, надграждане на дейностите и създаване на Центрове за комплексно обслужване на деца с увреждания и хронични заболявания (ЦКОДУХЗ) във всички области на страната; акцентиране върху профилактиката и ранното откриване на заболявания и увреждания; изграждане на 26 центъра за предоставяне на резидентни интегрирани здравно-социални услуги за деца с увреждания и с потребност от постоянни медицински грижи и за деца с високорисково поведение; разработване, на базата на анализи, на модел и внедряване на нов вид услуги – патронажна грижа, въвеждане на нови скрининги и др. В контекста на основните приоритети в политиките в областта на майчиното и детско здраве, насочени към подобряване на здравните услуги за деца и осигуряване на комплексен подход в лечението им, е предвидено Програмата да подпомага процесите по създаване на Национална педиатрична болница. Заложените в програмата цели и приоритети са в съответствие с определените в национални и на европейско ниво стратегически документи – Национална здравна стратегия 2030, Глобалната стратегия за здравето на жените, децата и подрастващите 2016-2030 и др.

През 2023 г. са приети два стратегически документа, които имат пряко отношение към НППМДЗ. Стратегическият документ от по-висок ранг - Национална здравна стратегия 2030, е одобрена с Решение № 662 от 29 септември 2023 г. на Министерски съвет и приета с Решение на Наордното събрание от 18.04 2024 г. (ДВ, бр. 37 от 26.04 2024 г.). На базата на изведените в анализа приоритети, потребности и поставените цели, е определена специфична политика и област на въздействие 3.1. Подобряване на майчиното и детско здраве и на педиатричната грижа, чиято основна цел е подобряването на здравето на децата, младите хора и юношите чрез улеснен достъп до качествени здравни грижи с подобрен обхват, насърчаване на здравословно поведение, превенция и ранна интервенция на уврежданията и хроничните заболявания, повишена информираност по въпросите на рисковете за здравето сред децата и юношите. За оценка на изпълнението е определен като ключов показател „Детска смъртност“ (смъртност при децата от 0 до 1 г.).

С решение № 674 на Министерския съвет от 29.09.2023 г. е приета Национална стратегия за детско и юношеско здраве и педиатрична грижа 2030 и План за действие за изпълнението ѝ за периода 2023-2025 г. В Плана за действие са включени мерки и дейности, които директно реферират към определените приоритети на НППМДЗ, като потвърждават и/или допълват някои от планираните мерки и дейности в Плана за действие за периода 2021-2023 г. към НППМДЗ. В Стратегията са определени ключови индикатори, които дефинират очакваните резултати от изпълнението на документа, от които 5 показателя за детска смъртност в различни възрастови групи. Индикативните целеви стойности са насочени към доближаване на националните показатели за смъртност до средните стойностите на тези показатели за ЕС към 2021 г. и/или устойчивото им намаляване до 2030 г.

В НППМДЗ 2021-2030 г. и Плана за действие за периода 2021-2023 г. към нея не са избрани ключови показатели с индикатори с определени целеви стойности за измерване на резултат. Изпълнението на Програмата се отчита по оперативни индикатори, дефинирани към съответните дейности и мерки в Плана за действие, като най-често те са за брой и по-рядко за вид и за обхват.

Водещи/отговорни институции за изпълнение на по-голямата част от дейностите, заложи в Плана за действие за периода 2021-2023 г. са МЗ и структурите в системата на здравеопазването - НЦОЗА, Регионалните здравни инспекции (РЗИ), лечебни заведения (ЛЗ) и НЗОК. В съответствие с предвидените насоки за развитие на създадените и разкрити по Програмата интегрирани услуги, са планирани дейности за изпълнение от лечебни заведения с разкрити здравно-консултативни центрове (ЗКЦ) и Центровете за комплексно обслужване на деца с увреждания и хронични заболявания (ЦКОДУХЗ). За изпълнение на част от планираните дейности е предвидено и партньорството на ключови заинтересовани страни - професионални/съсловни организации на медицинските специалисти, работещи в областта на майчиното и детско здравеопазване, медицински университети, общини, НПО.

Съществено предимство на НППМДЗ 2021-2030 г. е предвиденият и ясно разписан **механизъм за координация, контрол и мониторинг** на изпълнението на Програмата. В Плана за действие за периода 2021-2023 г. са заложи конкретните дейности за мониторинг и оценка на изпълнението на програмата на областно и на национално ниво, съответно с отговорни изпълнители РЗИ и НЦОЗА.

Контролът и координацията на изпълнението на Програмата е предвидено да се осъществява от следните институции: Министерство на здравеопазването, Национален координационен съвет и регионалните здравни инспекции в съответните области.

Със заповед на министъра на здравеопазването от 09.11.2021 г. е сформирал Национален координационен съвет и е определен персоналният му състав, който включва председател – ресорният зам. министър на здравеопазването, национален координатор от МЗ и осем членове - трима представители на МЗ, двама представители на НЦОЗА и по един представител на експертните съвети към МЗ - по специалностите „Акушерство и гинекология“, „Неонатология“ и „Педиатрия“. Съставът на съвета се актуализира периодично във връзка с настъпили промени, най-вече произтичащи от смяна на ръководството на МЗ. Въпреки това е осигурена приемственост, включително и поради относително постоянният експертен състав на НКС. Липсата на утвърдени правила за работа, определени функции с посочени конкретни отговорности по координацията и контрола, срокове за приемане на основните документи за мониторинг и докладване пред министъра, създава риск за ефективното изпълнение на ролята и максималното използване на капацитета на НКС като важен орган за ръководство и координиране на изпълнението на Програмата, включително и за разпределянето на ресурсите за осъществяване на дейностите по основните приоритети.

За всяка област е определен **регионален координатор**, служител на Регионалната здравна инспекция, който координира и контролира изпълнението на дейностите по програмата на областно ниво.

Дейността на НКС и регионалните координатори се подкрепя организационно-технически от Секретариат, в който участват трима експерти от МЗ (от дирекция „Лечебни дейности“ и дирекция „Бюджет и финанси“).

В Плана за действие е заложена мярка за **усъвършенстване на механизмите за мониторинг и контрол, която предвижда** обучение на регионалните координатори за повишаване качеството на контрола и мониторинга.

За периода 2021-2023 г. Министерството на здравеопазването активно провежда дейности по подготовка на регионалните координатори за осъществяване на мониторинг и контрол с цел гарантиране на качеството на изпълнението на НППМДЗ. След приемането на НППМДЗ 2021-2030 г. през 2021 г., от МЗ са предприети своевременни действия за уведомяване, с писмо до директорите на регионалните здравни инспекции, за приетата Програма, дават се указания за определяне на регионални координатори и дейностите им по контрола и мониторинга на изпълнението на програмата на областно ниво, както и за предприемане на действия по изпълнение на заложените в Плана за действие мерки, вкл. за информиране на ръководителите на

лечебните заведения за болнична помощ за предстоящата подготовка на договори за изпълнението на заложените дейности. От МЗ се извършват и документални проверки на предоставените от координаторите отчети и се дават препоръки. През 2022 г., за подобряване изпълнението на програмата в съответствие с препоръките в годишния анализ, с писма до директорите на РЗИ, се дават допълнителни указания и конкретни насоки за извършване на методично ръководство и контрол на лечебните заведения със сключени договори и финансирани дейности по Програмата; предоставя се информация за лицата за контакт от дирекция „Лечебни дейности“ и дирекция „Бюджети и финанси“ на МЗ при необходимост от методична помощ и разяснения за изпълнение на указанията. През 2023 г. е установена текуща обратна връзка за качествено изпълнение от регионалните координатори на възложените дейности.

Мониторинг на изпълнението на програмата на областно и национално ниво

В Програмата е заложен механизъм за мониторинг на изпълнението на НППМДЗ, чрез наблюдение и докладване/мониторинг на изпълнението на дейностите от Плана за действие, който се извършва чрез тримесечни отчети, изготвяни от лечебните заведения с договори за изпълнители на дейности, съгласно образци на отчетни форми, които са част от договорите; шестмесечни отчети на регионалните координатори; годишен анализ за изпълнението на дейностите по програмата на национално ниво, изготвен от Националния център по общественото здраве и анализи и годишен доклад на националния координатор, които се приемат от Националния координационен съвет; анализ за изпълнение на дейностите на всеки три години с предложения за актуализиране на Плана за действие за следващ тригодишен период, който се обсъжда и приема от НКС.

На областно ниво, регионалните здравни инспекции, чрез регионалните координатори, извършват периодични проверки за изпълнението на дейностите от лечебните заведения, с които са сключени договори по Програмата. Резултатите от проверките са отразени в отчети/доклади до МЗ, в които са описани и установените пропуски и нарушения, както и дадените препоръки и указания за отстраняването им.

През периода 2021-2023 г. от регионалните координатори се изпълняват допълнително дадените от МЗ с писма до директорите указания за оказване на методична помощ, мониторинг и контрол на изпълняваните по Програмата дейности от лечебните заведения със сключени договори за финансиране, по отношение на организацията, процеса на изпълнение на дейностите и отчетността. В отчетите на регионалните координатори се представя задължително и справка за видовете консултации, предоставени на деца и бременни жени в ЗКЦ. По отношение на неонаталния слухов скрининг се дават насоки за проверка и контрол върху отчетността, свързана с ефективността на скрининга (отчитане и на броя деца с установени отклонения и насочване към специалист и др.). Изготвени и предоставени на РЗИ са унифицирани отчетни форми за дейностите на ЗКЦ.

От МЗ са изготвени унифицирани отчетни форми за ЦКОДУХЗ, което дава възможност за предоставяне на информацията в систематизиран вид от 10-те Центъра и в анализа да се проследяват тенденции в развитието и ефективността от изпълнението на възложените дейности.

През 2021 г. е налице забавяне в изпълнението на дейностите по Програмата от лечебните заведения, поради действащите противоепидемични мерки, свързани с пандемията от COVID-19 и поради забавяне при сключването на договорите.

Мониторингът на национално ниво е предвидено да се осъществява чрез годишен анализ за изпълнението на дейностите от плана за действие към програмата на национално ниво, който се изготвя от НЦОЗА. Ежегодните анализи са изготвени на базата на данни от постъпили в Министерството на здравеопазването отчети за изпълнение на дейностите от Плана за действие за периода 2021-2023 г. за съответната година, съответно от регионалните координатори от 28 – те Регионални здравни инспекции (РЗИ), 10 Центъра за комплексно обслужване на деца с увреждания и хронични заболявания (ЦКОДУХЗ), от лечебните заведения, сключили договори с

МЗ за провеждане на неонатален слухов скрининг и изследвания за биохимичен скрининг, от 31 Здравно-консултативни центъра за майчино и детско здраве (ЗКЦ), Националният център по общественото здраве и анализи (НЦОЗА); данни от НЗОК и информация от МЗ. Анализи за изпълнение на дейностите от Плана за действие 2021-2023 г. по Програмата са изготвени за 2021 г., 2022 г. и 2023 г.

Прегледът на представените доклади от регионалните координатори показва, че не всички са спазили заложените в програмата срокове и указанията за отчитане.. Препоръчително е за целите на анализа да се изготвят годишни отчети, каквито са представени от няколко РЗИ, като за целта НЦОЗА и МЗ следва да изготвят унифицирани отчетни форми. През 2023 г. е изготвен проект на унифицирани отчетни форми за РЗИ, които да систематизират отчитането и да съдействат за проследяването на тенденции в изпълнението на дейностите по Приоритет 1 от Плана за действие към НППМДЗ.

На базата на направените в годишните анализи изводи и препоръки за оптимизиране на изпълнение на дейностите от Плана за действие за периода 2021-2023 г., НЦОЗА даде предложения за дейностите в Плана за действие за периода 2024-2026 г., а МЗ изготви окончателния вариант, който е приет с Решение № 262 от 4 април 2024 г.

През 2022 г. стартира одит на Сметната палата „Изпълнение на Националната програма за подобряване на майчиното и детското здраве 2021-2030“, който обхваща периода от 01.01.2021 г. до 31.12.2022 г. и се изпълнява през 2022 и 2023 г. Одитът е извършен в МЗ и НЦОЗА. Одитният доклад съдържа задълбочен анализ на изпълнението на Програмата, с оценка на създадените условия за постигане на стратегическата цел и косвено за подобряване на ключовите показатели, свързани със здравето на бременните жени, майките, децата и подрастващите. Докладът съдържа, базирани на анализа и оценката за изпълнението на Програмата, препоръки по всички направления, чието изпълнение ще съдейства за подобряване на процесите по планиране, мониторинг, контрол, отчитане и за ефективността на изпълнението на заложените дейности и постигане на планираните мерки и цели на Програмата.

Финансирането на НППМДЗ е съществено условие за ефективно изпълнение на заложените в Плана за действие за периода 2021-2023 г. мерки и дейности. Необходимите средства за изпълнението на програмата са за сметка на утвърдения бюджет за съответната година на Министерството на здравеопазването и се планират и отчитат в рамките бюджетна програма „Медико-социални грижи за деца в неравностойно положение, майчино и детско здравеопазване“, администриран параграф „Разходи за изпълнение на национални програми“.

В одитния доклад на Сметната палата има подробна информация, по предоставени от МЗ данни, за предоставените и изразходени средства, както и оценка на степента на усвояване на предвидените за изпълнение на програмата средства. (https://www.bulnao.government.bg/media/documents/OD_Maichino_zdrave_092024.pdf).

За изпълнение на програмата е предвидено финансиране общо в размер на 37,4 млн. лв., от които по 4,69 млн. лв. - годишно по утвърдена от министъра на здравеопазването план-сметка за финансово обезпечаване на разходите за съответната година на определени дейности по петте приоритета от програмата. План-сметката за съответната година и предложение за сключване на договор с лечебните заведения, в които има разкрити ЗКЦ, с родилно отделение или отделение по неонатология, се представя на министъра на здравеопазването за утвърждаване с мотивиран писмен доклад от зам.-министъра на здравеопазването, който е и председател на Националния координационен съвет. За периода 2021-2023 г., размерът на средствата по план-сметката се запазва относително постоянен - 4,69 млн. лв. Постигнато е усвояване в размер на 79 на сто през 2021 г. и в размер на 90 на сто през 2022 г. Една от причините за по-ниския относителен дял на усвоените средства през 2021 г. спрямо 2022 г. е пандемията, във връзка с която имаше ограничителни мерки и то не само в лечебните заведения. Средствата са насочени основно за дейностите, изпълнявани от лечебни заведения, сключили договор с МЗ по Програмата.

С най-голям дял в структурата на разходите и най-висока степен на усвояване от 100 на сто е дейността, свързана с изготвяне на оценка на необходимостта от ранна интервенция при рискове и проблеми в здравето и развитието на децата, изпълнявана от СБАЛДБ „Проф. Ив. Митев“ ЕАД в качеството ѝ на високоспециализирана болница в областта на диагностиката и лечението на деца, за която ежегодно са планирани и изразходвани средства в размер на 1,7 млн. лв. годишно, с изискване в договора за изготвяне на не по-малко от 5 000 оценки на година, спазването на което е удостоверено с проверка от съответната РЗИ. В отчетените разходи за 2021 г., дейността заема 46 на сто и за 2022 г. - 40 на сто.

Сравнително висока степен на усвояване на средствата има дейността, свързана с извършването на неонаталния слухов скрининг (95 на сто през 2021 г. и 99,4 на сто през 2022 г.), което показва добро прогнозиране на разходите. С по-ниска степен на усвояване е дейността по извършване на биохимичен скрининг при бременни, като през 2021 г. е постигнато усвояване от 78 на сто и през 2022 г. - 80 на сто. Предвид факта, че биохимичен скрининг се прави само по медицински показания, наличието на финансов остатък показва, че са предвидени достатъчно средства за задоволяване на нуждите. Сравнително ниско е усвояването на средствата, предвидени за медицински консултации и домашни посещения, осъществявана от ЗКЦ, които през 2021 г. достигат 51 на сто и през 2022 г. - 56 на сто.

В Плана за действие 2021-2023 г. към Националната програма за подобряване на майчиното и детско здраве 2021-2030 г. са разписани дейности, които е предвидено да се изпълняват и част от тях са реализирани в рамките на утвърдените бюджети на второстепенните разпоредители с бюджет – РЗИ, НЦОЗА, ЦКОДУХЗ.

През 2021 г. и 2022 г. на РЗИ и НЦОЗА не е предоставено целево финансиране за извършване на дейности от Плана за действие по утвърдените план-сметки за изпълнение на НППМДЗ. През 2023 г. в утвърдената план-сметка са предвидени и предоставени общо 20 000 лв. на НЦОЗА за финансово обезпечаване на изпълнението на дейности по три мерки от Приоритет 1 „Промоция на здраве, включително в областта на репродуктивното здраве, семейното планиране и детското здраве“ и две мерки от Приоритет 3 „Подобряване на компетенциите на медицинските и немедицински специалисти, работещи в областта на майчиното и детско здраве“ и общо 56 000 лв. на регионалните здравни инспекции за финансиране на дейности по две мерки от Приоритет 1 на Програмата. Със заповеди на министъра на здравеопазването е възложено изпълнение на следните дейности по мерки от Приоритет 1: 1.1.1. Информационни и други дейности за насърчаване на здравословно хранене и здравословен начин на живот, насочени към бременни жени, кърмачета, деца и техните семейства (НЦОЗА и РЗИ); 1.1.2. Информационни и други дейности, свързани с повишаване на здравната култура по отношение на репродуктивното здраве и семейното планиране (РЗИ); 1.1.3. Информационни и други дейности, свързани с повишаване на информираността по отношение на бременността, раждането, кърменето и грижите за децата в ранното детство (НЦОЗА и РЗИ); 1.3.5. Разработване и утвърждаване на програми за обучение и провеждане на обучения на родители в подкрепа на грижите за недоносени деца, деца с увреждания и със специални потребности и др. (НЦОЗА); 1.2.2. Информационни и други дейности, свързани с изграждане на здравословни навици при подрастващите по отношение на храненето (РЗИ); 1.2.3. Информационни и други дейности, насочени към укрепване на здравето на децата и подрастващите чрез физическа активност (РЗИ); 1.2.4. Информационни и други дейности за превенция на рисково за здравето поведение при подрастващите и младите хора (тютюнопушене, употреба на алкохол и наркотици и др.) (РЗИ);

На НЦОЗА са предоставени и средства за изпълнение на следните дейности по мерки от Приоритет 3: 3.2.5. Провеждане на обучения на медицински специалисти, общопрактикуващи лекари, педиатри и медицинските специалисти от детски ясли и детски градини по въпросите на ранното детско развитие и ранно идентифициране на проблеми в развитието на децата и за предоставяните здравни и интегрирани здравно-социални услуги и 3.2.6. Провеждане на обучения

на ОПЛ и педиатри от извънболничната медицинска помощ за ранно откриване на аутизъм при деца.

Публичността на информацията за НППМДЗ 2021-2030 г., Плана за действие към програмата и заложените дейности, създадените услуги и възможности за целевите групи, е необходимо условие за гарантиране на качество и ефективност на тяхното изпълнение.

Националната програма за подобряване на майчиното и детското здраве 2021-2030 г. и Плана за действие 2021-2023 г. са публикувани на интернет страниците на МЗ, НЦОЗА, 28-те РЗИ.

През 2022 г. с писма до РЗИ, от МЗ са дадени и указания за осигуряване публичност на дейностите, изпълнявани по НППМДЗ, като на интернет-страниците на всяка РЗИ и ЛЗ, освен задължителната информация (за лечебните заведения в областта, които осъществяват дейности по програмата; вида дейности, които се извършват; целевите групи и начина на достъп до услугите; актуалните адрес, телефон и имейл за контакт на Здравно-консултативния център за майчино и детско здраве; контактите на регионалния координатор), периодично да се публикуват и материали за реализираните по програмата здравно-информационни, здравно-образователни, здравно-консултативни, медико-социални дейности, консултации за бременни, родилки и деца с увреждания и хронични заболявания. На интернет страниците на РЗИ в различни секции е публикувана задължителната информация за лечебните заведения в областта, които осъществяват дейности по програмата, а през 2023 г. по-масово и за извършените здравно-промотивни дейности и материали, свързани с тях. За това допринася полученото целево финансиране и отчитането на начините за изразходване на средствата, като доказателствен материал.

За всички ЗКЦ има публикувана информация за дейността на интернет-страницата на лечебното заведение, към което са разкрити (местоположение, телефонен номер, електронен адрес, работно време на ЗКЦ, график на специалистите, времеви график за провеждане на заседанията на комисиите). Информацията е публикувана в различни секции на интернет-страниците на лечебните заведения и често е трудно достъпна за потребителите.

Публикуваната информация за изпълнението на Националната програма за подобряване на майчиното и детско здраве 2021-2030 г. и Плана за действие за периода 2021-2023 г. е недостатъчна като форма и съдържание за популяризиране на дейностите и създадените възможности и услуги за целевите групи, което може да затрудни ефективното постигане на поставените цели.

АНАЛИЗ НА ИЗПЪЛНЕНИЕТО НА ДЕЙНОСТИТЕ ОТ ПЛАНА ЗА ДЕЙСТВИЕ ЗА ПЕРИОДА 2021 – 2023г. ПО ПРИОРИТЕТНИ НАПРАВЛЕНИЯ В НАЦИОНАЛНАТА ПРОГРАМА ЗА ПОДОБРЯВАНЕ НА МАЙЧИНОТО И ДЕТСКО ЗДРАВЕ 2021 – 2030г.

За реализацията на определените пет основни приоритета на Националната програма за подобряване на майчиното и детско здраве 2021 – 2030 г., в приетия План за действие за периода 2021 – 2023 г. са включени за изпълнение общо 70 дейности за реализирането на 17 мерки. За основни отговорни изпълнители, които представят задължително и отчети, в плана за действие са определени НЦОЗА, РЗИ, ЦКОДУХЗ и лечебни заведения с разкрити ЗКЦ. Данни предоставят и НЗОК, лечебни заведения със сключени договори за извършване на неонатален слухов скрининг на новородени и биохимичен скрининг при бременни жени.

ПРИОРИТЕТ 1. ПРОМОЦИЯ НА ЗДРАВЕ, ВКЛЮЧИТЕЛНО В ОБЛАСТТА НА РЕПРОДУКТИВНОТО ЗДРАВЕ, СЕМЕЙНОТО ПЛАНИРАНЕ И ДЕТСКОТО ЗДРАВЕ

За постигане на целите по приоритетното направление за промоция на здраве в областта на детското, репродуктивното здраве и семейното планиране, са предвидени три мерки с тринадесет дейности.

По две от мерките основни изпълнители на дейности, предоставили отчети, са РЗИ и НЦОЗА. От ЗКЦ са представени данни за извършени консултации на деца и бременни жени и майки на недоносени и деца с увреждания и хронични заболявания, извършени от медицински специалисти, психолози и социални работници.

През 2021 г. в отчетите на РЗИ по това приоритетно направление, като причина за затруднена организация на присъствени и масови инициативи, се посочва усложнената епидемична обстановка от разпространението на COVID - 19, заетостта на специалистите с овладяване на епидемията и повишената заболяемост на персонала. От ЗКЦ е отчетен само общ брой на проведени консултации.

Мярка 1.1. Повишаване на информираността на населението по въпросите на репродуктивното здраве и семейното планиране, бременността, раждането и грижите за децата

За постигане на мярката са извършени дейности в четири основни направления:

За насърчаване на здравословно хранене и здравословен начин на живот са проведени информационни и други дейности, насочени към бременни жени, кърмачета, деца и техните семейства:

За периода 2021-2023 г. от РЗИ са организирани и проведени: беседи, информационни срещи и дискусии с ученици, бременни и кърмещи жени; интерактивни обучения за ученици по теми за здравословното хранене; игри и състезания за овладяване от децата на знания и умения за здравословно хранене; здравно-образователни мероприятия и информационни кампании за насърчаване на здравословно хранене и здравословен начин на живот на бременни жени, млади майки, кърмачета, деца и техните семейства; издаване и разпространяване на информационни и образователни материали по теми за здравословното хранене, превенция на затлъстяването и здравословния начин на живот сред ученици, бременни жени, специалисти; организиране на различни прояви и публикуване на материали за отбелязване на „Световните дни на здравето“.

През 2021 г. и 2022 г. преобладават мероприятията, проведени онлайн с нисък обхват потребители, онлайн публикации и разпространяване на информационни материали. С целевото финансиране през 2023 г. РЗИ организират разнообразни събития, с по-широк кръг потребители и издават здравно-образователни материали.

От НЦОЗА през 2021г. и 2022 г. са отчетени предимно участия в партньорски инициативи с НПО и съвместни дейности по проекти на НПО - застъпнически инициативи за насърчаване на здравословно хранене и здравословен начин на живот, насочени към бременни жени, кърмачета и деца до 3 годишна възраст от уязвими групи (ромска общност, здравно неосигурени жени и др.); инициатива за гарантиране на достъп до пълноценно хранене на бременни жени и деца до 3-годишна възраст от уязвими общности "Добро хранене за добро бъдеще"; разработване на брошура „Здравословно хранене на децата от 0 до 3 години“ за разпространение сред родители от ромска общност. През 2023 г., с полученото целево финансиране, е разработен и издаден информационен материал „10 съвета за здравословна бременност“, в помощ на консултативната работа на медицинските специалисти от извънболничната помощ и за насърчаване на здравословен начин на живот на бременни жени. Отчетени са и участия във форуми за обучение на бременни жени и родители по въпросите на кърменето и здравословното хранене.

За повишаване на здравната култура по отношение на репродуктивното здраве и семейното планиране са проведени редица информационни и други дейности:

За периода 2021-2023 г. от РЗИ са организирани и проведени: срещи, беседи, лекции с ученици за сексуално и репродуктивно здраве (за запознаване с промените през пубертета и други теми), рисково сексуално поведение, контрацепция; семинари за здравни медиатори с насоченост «семеино планиране» при млади майки в ромската общност и предпазване от полово предавани болести; беседи и обучения сред млади жени от ромска общност относно рисковете за здравето, свързани с ранните бракове и ранната бременност; беседи, презентации, интерактивни обучения с ученици и млади хора относно рискове от заразяване с ХИВ и полово предавани инфекции, СПИН и информиране за възможностите да се изследват анонимно и безплатно за ХИВ, хепатит В и С, сифилис; разпространение на информационни и образователни материали за повишаване на информираността по въпросите на репродуктивното здраве, семейното планиране и предпазване от ППИ.

Ежегодно, от 2021 г. до 2023 г., извършените от РЗИ дейности се разнообразяват, като през 2021 г. проведените мероприятия са предимно в онлайн форми (дигитална викторина, онлайн обучения, прожектиране на филми).

От НЦОЗА е отчетено участие в два семинара през 2021 г., организирани от НПО, по теми за сексуално и репродуктивно здраве на младите хора.

За повишаване на информираността по отношение на бременността, раждането, кърменето и грижите за децата в ранното детство са проведени информационни и други дейности:

От РЗИ за тригодишния период са организирани и проведени: срещи, беседи, информационни кампании и други мероприятия с бременни жени, родилки и млади майки по въпросите на бременността, раждането, кърменето и грижите за децата в ранното детство; публикувани са информационни и образователни материали за здравословно хранене на бременната, кърмачката и бебето; разработен и публикуван е материал за свързаната с бременността тревожност и депресия; разпространени са здравно-образователни материали сред бременни жени и майки за повишаване на информираността по въпросите на бременността, раждането, кърменето и грижите за децата в ранното детство; прожектиран е филм за ползата от кърменето; беседи и семинари по теми за отглеждането на малки деца, насочени към бременни жени и млади майки; семинари за здравни медиатори по теми за правата, свързани с достъпа до здравни услуги през бременността.

През 2021-2023 г. по повод Световната седмица на кърменето, от РЗИ и НЦОЗА са организирани и проведени кампании, обучения, срещи с бременни жени, разработени и разпространени са информационни материали. НЦОЗА участва с експертна помощ в обучение за повишаване на квалификацията в сферата на кърменето за медицински специалисти и специалисти от други свързани професии – акушерки, лекари, фармацевти, психолози, логопеди, организирано от Националната асоциация „Подкрепа за кърмене“.

През 2021 г. и 2022 г. преобладават извършените в онлайн форма мероприятия от РЗИ - дигитални обучения, публикуване онлайн на материали и разпространение на здравно-информационни и образователни материали. С полученото през 2023 г. целево финансиране са проведени разнообразни информационни и обучителни дейности.

През 2022-2023 г., в рамките на научно-изследователската дейност на НЦОЗА, се провежда проучване на влиянието на специализираната подкрепа в сферата на кърменето по време на бременността и след раждането върху успеха на кърменето през първите 6 месеца, с цел да се подобрят националните политики за насърчаване и подкрепа на кърменето.

С целевото финансиране през 2023 г. в НЦОЗА са разработени шест здравно-информационни и здравно-образователни материала за родители и в помощ на консултативната практика на специалисти от извънболничната медицинска помощ, детски ясли и детски градини, с препоръки за екранно време, за насърчаване на пълноценна грижа за малкото дете (от раждането

до 3 години), в помощ и подкрепа на кърменето. Разработени са и два материала за популяризиране на семейно-ориентирания подход за ранната детска интервенция и помагало за специалисти и родители относно грижите за здравето и развитието на детето от раждането до 3 - годишна възраст.

За комплексна промоция на здравето на децата в детските ясли, детските градини и училищата са разработени образователни програми и информационни материали:

От РЗИ през 2021 г. и 2022 г. са публикувани онлайн и разпространени информационни материали на здравни теми, предназначени за специалисти от детски ясли, детски градини и училища. През 2023 г. са разработени и разпространени: информационни и образователни материали по различни теми за промоция на здравето на децата в детските ясли, детските градини и училищата - здравословно хранене, орално здраве, насърчаване на физическото развитие в ранна възраст и др.; проведени са беседи с медицински и немедицински специалисти от детски заведения и училища и предоставени информационни материали за провеждане на обучителни мероприятия с децата и учениците на здравни теми.

През 2021-2023 г. в НЦОЗА се разработват научно-приложни задачи: „Състояние и усъвършенстване на грижите за здравето и развитието на децата в детските ясли“, „Превенция на гръбначните деформации в начална училищна възраст“ и др. На базата на извършените проучвания, оценки и анализи на актуалното състояние, са изготвени препоръки за развитие на детските ясли в съответствие с критериите за качество, заложи в Препоръките на Съвета на Европа за висококачествени системи за образование и грижи в ранна детска възраст; направени са предложения за изменение и допълнение на Наредба №26 за устройството и дейността на детските ясли и детски кухни (Обн. - ДВ. бр. 53 от 8 Юли 2022г.) с включване на текстове относно: осигуряване на условия за игри на открито и физическа активност в подходяща за съответната възраст форма; екипна работа на персонала; регламентиране използването на електронни устройства за образователни цели и времето на престой пред екраните съобразно възрастта на децата; въвеждане на изискване за системно повишаване квалификацията на персонала чрез въвеждащо и периодично следдипломно обучение в областта на ранното детско развитие, профилактиката и комплексната промоция на здраве в кърмаческа и ранна възраст, включително и на детегледачките. В НЦОЗА са разработени три учебни програми - за медицински специалисти, педагози и детегледачки от детските ясли, за провеждане на обучения според изискванията на Наредбата, които са утвърдени със заповед от министъра на здравеопазването (РД-01-518/19.10.2022 г).

През 2022-2023 г. от НЦОЗА са изготвени методични, информационни и образователни материали за повишаване квалификацията на специалистите от детските ясли в областта на ранното детско развитие, профилактиката и промоцията на здраве. Материалите са използвани в обучения, проведени през 2023 г. по учебните програми, разработени от НЦОЗА. Целта е постигане на високо качество на грижите за децата в съответствие с препоръките на СЕ за висококачествени системи за образование и грижи в ранна детска възраст.

През 2022-2023 г. НЦОЗА и МЗ участват в проект на МОН и ЕК за разработване и въвеждане на национална рамка за качество на образованието и грижите в ранна детска възраст. От междуправителствената работна група са изготвени визия за национална рамка, принципи, позиции и индикатори за измерване, оценка и наблюдение на качеството на услугите за образование и грижи в ранна детска възраст в България.

През 2023 г. стартира разработването на национална политика за ранно детско развитие. От постоянна междуправителствена работна група, в която участват представители на МЗ и НЦОЗА, е разработен Годишен план за насърчаване на ранното детско развитие 2024 г.

Мярка 1.2. Повишаване на информираността, знанията и уменията за здравословен начин на живот на подрастващите и младите хора и превенция на рисково поведение, свързано със здравето

За постигане на мярката са извършени дейности в четири основни направления:

От РЗИ и НЦОЗА са реализирани информационни и други дейности, свързани с промоцията на здраве и превенция на заболяванията:

През 2021-2023 г. в РЗИ са проведени: здравно-образователни инициативи сред млади майки и бременни жени от ромска общност за запознаване с Националния имунизационен календар и ползите от задължителните ваксинации; информационни и обучителни дейности сред млади майки за ролята на хигиенните навици за предпазване от заболявания; беседи с родители в детски градини за значението на профилактичните прегледи и имунизациите и с бременни жени от уязвими групи/ромска общност относно възможностите за достъп; информационни кампании под различни форми, посветени на здравето, здравословния начин на живот и превенция на заболяванията – „Празник на здравето“, „Здраве за малки и големи“ и др.; разпространение на печатни материали за информиране на населението относно възможностите за профилактични прегледи и изследвания от акушер-гинеколог на здравнонеосигурените бременни жени; информационни и обучителни дейности сред деца и ученици по различни теми: лична хигиена, дневен режим, орална хигиена и зъбна профилактика, здраве и двигателна активност; разпространение на информационни материали за превенция на социално-значими заболявания; с организиране на различни прояви и публикации са отбелязвани Европейски ден за борба със затлъстяването, Международен ден за борба със затлъстяването и др. тематични дни на здравето; публикувани са информационни и образователни материали за гръбначните изкривявания и мерки за превенция. В сградата на ДКЦ-1 Бургас през м. февруари и юни са проведени безплатни профилактични прегледи на деца по програма „Детско здраве“ от лекари – специалисти по УНГБ, ортопедия и травматология, неврохирургия, урология, хирургия, кардиология, нервни болести, ендокринология и болести на обмяната, дерматология, педиатрия, АГ, очни болести и образна диагностика.

През 2021 г. и 2022 г. в НЦОЗА се организират и провеждат събития в рамките на Европейската седмица на общественото здраве през месец май - интервю за БТА с анализ за влиянието на пандемията от COVID -19 върху психичното здраве и развитие на децата и подрастващите; уебинар за здравни медиатори по теми за профилактиката и промоцията на здраве сред уязвими общности.

През 2023 г. НЦОЗА участва в три работни групи към МЗ: за изготвяне на проектно предложение с мерки за профилактика, подобряване на условията в училищната среда и здравно образование, за Програма „Профилактика и укрепване на здравето за деца в училищна възраст“ по Швейцарско-българска програма за сътрудничество в тематична област „Здравеопазване и социална защита“; за изготвяне на проектно предложение за финансиране по инструмента за техническа подкрепа на Европейската комисия на тема: „Психично здраве: насърчаване на благосъстоянието и психичното здраве“, с мерки за повишаване на информираността по въпросите на психичното здраве, промоцията на психично здраве и превенцията в училищна среда; за изготвяне на План за засилване на ролята на здравно образование в българското училище, приет с Решение № 673 от 29 септември 2023 г. за приемане на.

Информационни и други дейности, свързани с изграждане на здравословни навици при подрастващите по отношение на храненето

През 2021 г. от РЗИ, чрез регионалните медии, са разпространени здравно-образователни и информационни материали по темата и проведени информационни срещи със специалисти от детски ясли и детски градини. През 2022 г. и 2023 г. РЗИ отчитат проведени срещи, беседи и обучения с медицински специалисти от здравни кабинети в детски градини и училища по

проблеми на здравословното хранене на децата и учениците; образователни игри и тематични състезания в детски градини и училища за формиране на умения за избор на храни и здравословен модел на хранене; разпространени здравно-образователни и информационни материали по теми за здравословното хранене сред ученици и специалисти от детски градини и училища; обучителни дейности с ученици за формиране на навици за здравословно хранене.

Информационни и други дейности, насочени към укрепване на здравето на децата и подрастващите чрез физическа активност

За периода 2021-2023 г. РЗИ и НЦОЗА отчитат проведени информационни и други дейности с деца и ученици за насърчаване на физическата активност, които са отчетени подробно по НППХНБ – кампании, спортни мероприятия, спортни празници по повод Световен ден на физическата активност, Европейски ден на спорта, интерактивни и образователни игри, викторини, измервания и изследвания, свързани с физическото натоварване, организирано провеждане на утринна гимнастика, разпространяване на информационни и образователни материали и др.

Информационни и други дейности за превенция на рисково за здравето поведение при подрастващите и младите хора (тютюнопушене, употреба на алкохол и наркотици и др.):

За изпълнение на дейности от Приоритет 1. „Промоция на здраве, включително в областта на репродуктивното здраве, семейното планиране и детското здраве“, през 2023 г. на всяка РЗИ е предоставено финансиране от бюджета на НППМДЗ в размер на общо на 2 000 лв., със заповеди на министъра на здравеопазването от 05.06.2023 и 19.10.2023 г., за което са изготвени и представени в МЗ отчети. Част от средствата по Програмата, предоставени на НЦОЗА, са изразходени за дейности по мерки от това приоритетно направление, за повишаване на информираността на населението по въпросите на бременността, раждането, грижите за децата, за придобиване на знания и умения за здравословен начин на живот. Информация от проведените мероприятия са качени на интернет страниците на РЗИ (обучения, обяви за мероприятия, разработени материали, снимки и др.). От РЗИ са издадени и преиздадени информационни и здравно-образователни материали, закупени са материали за участниците в организираните събития – обучения, тренинги, кампании, викторини, състезания (книжки за оцветяване, работни тефтери, химикалки, папки и USB памет с качени информационни материали, санитарен пакет за бременни и млади майки, ръчни помпи за кърмачки, ваучери за пазаруване, комплекти да новородени и майки-кърмачки, детски хигиенни материали, награди, рекламни материали, принодлежности за спорт – раници, топки, въженца за скачане и др.). Информационните и здравно-образователни материали са разпространени в училища, детски градини, лечебни заведения за болнична и извънболнична помощ (отделения по „Педиатрия“ и „Неонатология“, практики на ОПЛ и специалисти по АГ, МЦ, ЗКЦ). Проведените мероприятия са разнообразни, част от които са организирани в партньорство с различни институции - училища за бременни и родители, лечебни заведения (АГ и неонатологични отделения), читалища, летни занимални, Центрове, НПО. Обхванати са деца, ученици, бременни жени, родители/полагащи грижи за деца, директори и специалисти от детски ясли, детски градини, училища.

Мярка 1.3. Подкрепа на родителите за развиване на умения за грижа за недоносените деца и децата с увреждания и специални потребности

Основен изпълнител на дейности по мярката са ЦКОДУХЗ. По данни от постъпилите отчети от 10-те ЦКОДУХЗ са извършени следните дейности:

Психологическа помощ и мотивация на родителите за активно участие в грижата за недоносеното дете и детето с увреждане:

За периода 2021-2023 г. от 10-те ЦКОДУХЗ са отчетени общо **5 371** консултации на родители, проведени от специалистите (2 737 през 2023 г., 631 за 2022 г. и 2003 за 2021 г.). През 2023 г. са обхванати са 534 потребители, от които 511 родители на деца с увреждания и 23 родители на недоносени деца (съответно на 416 родители, от които 386 на деца с увреждания и 30 на недоносени деца за 2022 г.). Преобладаваща форма е индивидуалната работа с родителите - психологически консултации за подпомагане на семействата в грижите за стимулиране на развитието на детето; повишаване на информираността за пълноценни грижи за детето и справяне в ежедневните дейности според спецификата на състоянието му; обучение на родителите с цел мотивация за активно участие в грижата за детето с увреждане и подкрепа за адаптацията му към различна среда; консултации на родители в хода на терапевтичните сесии с децата. Засилва се индивидуализирането на подхода при консултиране според спецификата на родителските потребности и в зависимост от нивото на познаване и осъзнатост на проблемите на детето, съответно и базирано на информиране мотивиране за активно участие на всички етапи от лечението и рехабилитацията.

Информационни и други дейности, свързани с повишаване на информираността относно ползите от своевременна и комплексна рехабилитация:

В ЦКОДУХЗ за периода са проведени общо **525** дейности (189 за 2023 г., 92 за 2022 г. и 244 за 2021 г.) за повишаване на информираността относно ползите от своевременната и комплексна рехабилитация:

информационни кампании, срещи, беседи и други инициативи с представители на дирекции „Социално подпомагане“, ОЗД към общините, с ОПЛ и педиатри от извънболничната медицинска помощ, РЗИ, журналисти и др. за популяризиране дейността на Центровете, за ползите от комплексната рехабилитация и обратна връзка за резултатите от работата с децата с увреждания; запознаване с предимствата на различни комплексни терапевтични методи и програми, които се ползват в Центровете (арт терапия, Монтесори метод и др.). През 2023 г. нараства активността на Центровете за популяризиране на предлаганите услуги с разнообразни средства, насочени към ОПЛ и други специалисти от здравната, социалната и образователната система.. През 2021 г. са осъществени голям брой онлайн и медийни изяви: радиопредавания; онлайн публикации, публикации в пресата на различни теми, разпространение на здравно-образователни материали и други печатни издания (рекламни флаери, брошури с информация за предлаганите услуги в Центъра).

Информационни и други дейности, свързани с повишаване на здравната култура по отношение на грижите за недоносени деца и за деца с хронични заболявания и увреждания:

В 10-те ЦКОДУХЗ са проведени общо **10 662** дейности (4 139 за 2023 г., 3 697 за 2022 г. и 2 826 за 2021 г.) за повишаване на информираността и уменията за грижи за недоносени деца и за деца с хронични заболявания и увреждания, преобладаващ брой от които са под формата на информационни срещи, следвани от беседи и лекции за повишаване на здравната култура по отношение на грижите за децата с хронични заболявания и увреждания. Мероприятията са проведени от специалисти в центровете - лекари, рехабилитатори, кинезотерапевти, психолози, логопеди, педагози и специални педагози и др., по различни теми за подобряване на уменията за полагане на грижи за детето в процеса на отглеждане, в процеса на лечението и рехабилитацията, организацията на ежедневните дейности. Специалисти от ЦКОДУХЗ организират и онлайн комуникация за родителски групи и информиране чрез публикации на информационни и други материали за овладяване и в подкрепа на добри практики за родителска грижа. През 2021 г. е голям броят на онлайн публикациите и печатните материали за повишаване на информираността.

Обучение на родителите за домашна рехабилитация на недоносените деца и децата с увреждания:

В 10-те ЦКОДУХЗ са проведени общо **25 507** обучения на родителите за домашна рехабилитация на недоносените деца и децата с увреждания, преобладаващ брой от които през 2023 г. (20 654 на 3 890 за 2022 г. и 963 консултации и обучения за 2021 г.):

за продължение на педагогическата рехабилитация за стимулиране на усвояването на умения за самообслужване, комуникативни и говорни умения; за овладяване на умения за хранене на детето с проблеми, свързани със заболяването; от психолози за продължаване на интервенциите за овладяване на емоционални, поведенчески и проблеми, свързани с нарушения в развитието; обучения на родителите от кинезитерапевти и рехабилитатори за рехабилитационна дейност в домашни условия – масаж, гимнастика за стимулиране на двигателното развитие; за деца с ДЦП, техники за развитие на финната моторика и др.

С индивидуални и групови обучения са през 2023 г. са обхванати 2 946 родители на недоносени деца и деца с увреждания и недоносени деца (на 2 064 за 2022 г.), като с преобладаваща част от тях (2 434) е проведена индивидуална работа.

Разработване и утвърждаване на програми за обучение и провеждане на обучение на родители в подкрепа на грижите за недоносени деца, деца с увреждания и със специални потребности и др.:

В ЦКОДУХЗ са разработени общо **1793** програми за обучение на родители в подкрепа на грижите за деца с увреждания, недоносени деца и със специални потребности, като броят им ежегодно нараства и през 2023 г. достига до 70.1% повече в сравнение с 2021 г. (819 за 2023 г. на 729 за 2022г. и 245 за 2021 г.), като преобладаваща част от тях (748 за 2023 г.) са за деца с увреждания. Преобладават програмите за индивидуална работа, разработени от различни специалисти (психолози, педагози, рехабилитатори, кинезитерапевти и др.) в зависимост от потребностите и състоянието на конкретното дете - за двигателна и сетивна стимулация, развиване на инициативност, автономност и адаптивност; за преодоляване на комуникативни и обучителни затруднения; за формиране на хигиенни и здравни навици; използване на вертикализатор, първа долекарска при епилептичен припадък, за образователна стимулация и др. Изготвената унифицирана форма за отчет на дейностите от ЦКОДУХЗ дава възможност от 2022 г. да се отчита напредъкът в изпълнението им, включително и по отношение на обхвата, данни, за което липсват за 2021 г.

ПРИОРИТЕТ 2. ПОВИШАВАНЕ НА КАЧЕСТВОТО И ОБХВАТА НА МЕДИЦИНСКИТЕ ГРИЖИ В ОБЛАСТТА НА МАЙЧИНОТО И ДЕТСКОТО ЗДРАВЕ

За постигане на целите по приоритетното направление за повишаване качеството и обхвата с медицински грижи в областта на майчиното и детското здраве, са предвидени шест мерки с двадесет и три дейности.

Основни отговорни изпълнители по приоритетното направление са МЗ, ЦКОДУХЗ, ЗКЦ и НЦОЗА.

Мярка 2.1. Осигуряване на достъпни, качествени и ефективни здравни услуги в обхвата на задължителното здравно осигуряване, с акцент върху всеки период - преди забременяване, по време на бременността, раждането, следродилния период и за децата от 0-18 г.

Осигуряване изпълнението на медицински и здравни дейности по програми „Майчино здравеопазване“ и „Детско здравеопазване“ на НЗОК

Основен източник на информацията за изпълнение на дейността е НЗОК и МЗ.

(Източници: НЗОК; Годишен доклад за състоянието на здравето на гражданите в РБългария за 2022 г.; Годишен доклад за състоянието на здравето на гражданите в РБългария за 2021 г.)

Програма „Детско здравеопазване“, изпълнявана от ОПЛ

Средният за страната брой на отчетените профилактични прегледи за 2023 г. на лицата от 0 до 1 година е 9,75 на 1 ЗОЛ. Наблюдава се траен ръст в обръщаемостта спрямо предходните години и ръст от 4,05% спрямо 2022 г., когато стойността на показателя е 9,37 прегледа на едно ЗОЛ от 0 до 1 година (на 9,52 за 2021 г. и 8,65 за 2020 г.).

При ЗОЛ от 1 до 2 години отчетените профилактични прегледи през 2023г. са средно 2,81 профилактични прегледа на 1 ЗОЛ, при предвидени по програма „Детско здравеопазване“ четири профилактични прегледа и бележат спад с 0,63% спрямо 2022 г., когато са отчетени 2,83 профилактични прегледа на 1 ЗОЛ, но бележат сериозен ръст спрямо 2021 г. и нарастват двойно спрямо 2020 г. (от 1,37 за 2021 г. и 1.3 за 2020 г.)

Броят на отчетените профилактични прегледи на ЗОЛ от 2 до 7 години през 2023 г. бележи спад от 0,78% - 1,38 на 1 ЗОЛ на 1,39 на 1 ЗОЛ през 2022 г., при предвидени два профилактични прегледа за тази възрастова група, но съществен ръст спрямо 2021 г. (0,76 на 1 ЗОЛ) .

Средният брой на отчетените профилактични прегледи на едно ЗОЛ от 7 до 18 години е 0,78 прегледа, без промяна в сравнение с 2022 г., при изискуем по програмата един преглед годишно.

През 2023 г. 77,89% от ЗОЛ от 7 до 18 години са се обърнали към ОПЛ за извършване на годишен профилактичен преглед, като стойността на показателя през 2022 г. е 78,34%, през 2021 г. - 76,31, през 2020 г. - 76,23%. В края на третото тримесечие, около началото на учебната година, традиционно се отбелязва по-значителен ръст и се отчитат 50% от профилактичните прегледи на тази възрастова група за календарната година.

Програма „Детско здравеопазване“, осъществявана от лекар-специалист по „Педиатрия“

Средната стойност на показателя за страната „Брой профилактични прегледи на 1 ЗОЛ от 0 до 18г. по програма „Детско здравеопазване“ в СИМП през 2023г. е 0,043 прегледа. (през 2022г. е 0,038 прегледа, през 2021 г. - 0,038 прегледа, през 2020 г. - 0,035 прегледа).

През 2023 година, средният брой отчетени първични прегледи на 1 ЗОЛ от 0 до 18 години при специалист с придобита специалност по „Педиатрия“ за страната е 0,87 прегледа, а за същия период на 2022г. този показател е 0,75 прегледа (за 2021 г. - 0,68 прегледа, за 2020 г. - 0,60 прегледа).

Вторичните прегледи през отчетния период на 1 ЗОЛ от 0 до 18 години при лекар специалист с придобита специалност по „Педиатрия“ средно за страната са 0,61 прегледа през 2023г., за 2022г. - 0,52 прегледа, за 2021 г. - 0,47 прегледа (2020 г. - 0,42 прегледа).

През 2023г. съотношението между първични и вторични прегледи по повод остри състояния на ЗОЛ от 0 - 18г. при специалист по „Педиатрия“ и профилни специалности средно за страната е 0,70 т.е. не надвишава допустимото съотношение 1:1. Това означава, че на 30% от преминалите деца на първичен преглед не са им извършвани и съответно отчитани вторични прегледи (на 30,7% през 2022 г. и 30% през 2021г.). ***Програма „Майчино здравеопазване“ за ЗОЛ с нормална бременност, изпълнявана от ОПЛ***

През 2023 г. по програма „Майчино здравеопазване“ за ЗОЛ с нормална бременност, изпълнявана от ОПЛ са извършени 1 703 прегледа на 988 бременни, съответно през 2022 г. са извършени 1 864 прегледа на 1 062 бременни, през 2021 г. - 2 198 прегледа на 1 755 бременни, през 2020 г. - 2 401 прегледа на 1 415 бременни. Наблюдава се спад от 8,64% на отчетените прегледи по програмата спрямо 2022 г.

Програма „Майчино здравеопазване“, осъществявана от лекар-специалист по акушерство и гинекология на бременни с нормална бременност и рискова бременност.

През 2023 г. по програма „Майчино здравеопазване“ за наблюдение на бременни жени с нормална и рискова бременност от лекар-специалист по акушерство и гинекология са отчетени общо 313 211 профилактични прегледа на 61 802 бременни (38 445 първични и 274 766 вторични). За сравнение през 2022 г. по програмата са отчетени общо 301 007 профилактични прегледа на 64 639 бременни (36 941 първични и 264 066 вторични), за 2021 г. - общо 322 319 профилактични прегледа на 60 151 бременни (39 026 първични и 283 293 вторични), за 2020 г. - общо 303 883 профилактични прегледа на 72 766 бременни (39 305 първични и 264 578 вторични).

В по-голямата част от страната, бременните жени избират да бъдат наблюдавани от специалисти по „Акушерство и гинекология“ и само в някои региони, където е затруднен достъпа до специализирана медицинска помощ, наблюдението се извършва от ОПЛ.

Средната стойност на показателя за страната през 2023 г. е 5.07 прегледа на една бременна жена включена в програмата, за 2022 г. - 4.66 прегледа, за 2021 г. - 5,36 прегледа; за 2020 г. - 4,18 прегледа.

Здравноосигурителни плащания за първична извънболнична медицинска помощ (ПИМП)

През 2023 г. заплатената от НЗОК дейност на изпълнителите на ПИМП по направления се характеризира с общо намаление на регистрираните ЗОЛ, което се запазва като тенденцията от предходните години. Във възрастова група до 18 години се отчита намаление с 4,6 хил. лица или с 0,4%, за 2022 г. - с 3 хил. лица или с 0,3%, за 2021 - с 9 хил. лица или с 0,8%.

Общото увеличение на здравноосигурителните плащания за ПИМП през 2023 г. спрямо 2022 г. е от 79 621,7 хил. лв. Ръстът в стойността се дължи основно на договореното в НРД увеличение от 01.09.2023 г. на цените на дейностите в ПИМП – претеглено през отчетените през 2023 г. обеми, увеличението на цените спрямо тези, в сила за дейност от м.01.2022 г., е средно с 26,6%.

Изплатените средства за профилактични прегледи са 28 985 000 лв. В пакета дейности на изпълнителите на ПИМП по Наредба № 9/2019 г. и в НРД за заплащане от м. юни 2022 г. е включена нова дейност, като по пакета от Приложение 1а "Здравни грижи, осъществявани в дома от медицински сестри, акушерки или лекарски асистенти" са изплатени 2410 лв. за 168 дейности, или двойно повече в сравнение с предходната година (за 2022 г. са заплатени 81 бр. дейности за прегледа за 1 134 лв.). Най-голям ръст в броя на сключените договори за изпълнение на дейности по пакета отчита РЗОК Пловдив.

Здравноосигурителни плащания за специализирана извънболнична медицинска помощ

През 2023 г. заплатената дейност на изпълнителите на СИМП по направления се характеризира с общо увеличение спрямо 2022 г. на дейността – отчетени общо 23 750,4 хил. специализирани дейности, което е с 1 788,4 хил. бр. дейности или с 8,1% повече спрямо 2022 г.

Дейностите, при които през 2023 г. се отчита намаление на обемите спрямо 2022 г. са специализирани профилактични прегледи – отчетени общо 337,4 хил. прегледа, което е с 11,5 хил. дейности или с 3,3% по-малко от 2022 г.

В пакета дейности на изпълнителите на СИМП по Наредба № 9/2019 г. и в НРД за заплащане от м. септември 2022 г. е включена нова ВСД „Фетална морфология“. През 2022 г. са заплатени 23 бр. такива ВСД за 920 лв. За периода на дейност 1.09 – 31.12.2023 г. е договорен по-голям обем (41 бр.) и по-висока цена (60 лв. от 40 лв. за 2022 г.) наизвършените дейности „Фетална морфология“.

През 2021 г. най-голямо увеличение се наблюдава при следните дейности:

- профилактични прегледи на ЗОЛ до 18 г. от лекар-специалист с придобита специалност по „Педиатрия“ – отчетени 46 хил. прегледа, което е с 3,8 хил. прегледа или с 9,0% повече от предходната година. Заплатените средства са 643,4 хил. лв., което е с 79,2 хил. лв. повече или с 14% от предходната година;
- вторични профилактични прегледи по програма „Майчино здравеопазване“ – отчетени общо 284 хил. прегледа, което е с 17,4 хил. дейности или с 6,5% повече от 2020 г. Заплатените средства са 3 978 хил. лв., което е с 418 хил. лв. повече или с 11,7% от предходната година;

Първична извънболнична дентална помощ (ПИДП)

През 2023 г. с обстоен профилактичен преглед за установяване на орален статус са обхванати 328,7 хил. ЗОЛ до 18 години или 27,6% от ЗОЛ до 18 години, като средно на едно обхванато ЗОЛ са оказани 2,6 дентални дейности (на 315,5 хил. за 2022 г. или 26,4% от ЗОЛ до 18 години, средно на едно обхванато ЗОЛ са оказани 2,6 дентални дейности).

В пакета дейности на изпълнителите на дентална помощ по Наредба № 9/2019 г. и в НРД за заплащане от м.юни 2022 г. са включени нови направления дентални дейности „Първична дентална помощ на ЗОЛ с психични заболявания до 18 години под обща анестезия“,

При ЗОЛ до 18 г., общо за страната, делът на получилите дентална помощ е увеличен от 25,1% на 26,2%. Наблюдава се увеличение на отчетените дейности от 0,64 на 0,66.

Средният брой отчетени дейности “Възстановяване функцията на дъвкателния апарат“ през 2023 г., в ПИДП и СИДП, е 0,90 дейности на 100 ЗОЛ, при 0,98 през 2022 г.

Разширяване на обема и обхвата на пакета от здравни дейности, гарантиран от бюджета на НЗОК

През периода 2021-2023 г. МЗ инициира няколко промени в Наредба № 8 от 2016 г. за профилактичните прегледи и диспансеризацията и в Наредба № 9 от 2019 г. за определяне на пакета от здравни дейности, гарантиран от бюджета на НЗОК. С промените в пакета профилактични дейности са включени допълнителни видове изследвания, с което се цели подобряване на качеството на предлаганите услуги за профилактика на заболяванията в рамките на задължителното здравно осигуряване.

С цел ранно откриване на отклонения в здравословното състояние на децата е включено изследване на кръвна картина и урина за деца на 7, на 10, на 13 и на 16 годишна възраст, а за 16-годишните и допълнително изследване на кръвна захар и холестерол.

За бременните жени са осигурени допълнителни ехографски прегледи в рамките на профилактичните им прегледи, като към заплащаните до момента 2 акушерски ехографии са добавени още 2. Допълнително се включва и провеждането на ехографско изследване за фетална морфология. Добавя се и възможността за заплатено от НЗОК провеждане на изследване за хепатит С.

С изменения в Наредба № 9 от 2019 г. за определяне на пакета от здравни дейности, гарантиран от бюджета на Националната здравноосигурителна каса през 2021 г. е създадена възможност за достъп на пациенти с онкологични заболявания с различни локализации, включително попадащи в обхвата детската хирургия, до иновативния метод за оперативно лечение, асистирано с робот. Преимуществовата на този вид лечение са постигане на по-голяма

радикалност и контрол при оперативното лечение на злокачествени заболявания, по-бързо следоперативно възстановяване и по-малко усложнения, по-малка кръвозагуба при операцията, намалена болкова симптоматика при пациентите, подложени на оперативно лечение, скъсен болничен престой след оперативната интервенция. Въведена е и нова амбулаторна процедура „Диагностика на първични имунни дефицити“, в рамките на която се дава възможност за провеждането на съвременна диагностика на първични имунни дефицити, което е предпоставка за провеждане на адекватно специфично лечение. Включени са нови дейности и медико-диагностични изследвания в извънболничната медицинска помощ, като е дадена възможност за провеждане на КАТ и ЯМР под анестезия за деца, с което да се гарантира възможността за качествена и навременна диагностика при малките пациенти.

През 2022 г. в пакета са включени специализирани и високоспециализирани изследвания за фетална морфология, определяне с бърз тест на повърхностен антиген на хепатит В и на антитела срещу хепатит С, С промените в наредбата от 2023 г. се разширява времевия период, в който се оказват здравни грижи в дома на новородените деца, като досегашния период до 14 дни след изписването на бебето от родилното отделение се заменя с до 6 месеца след изписване от лечебното заведение.

С промените в двете наредби е разширен обхвата на дейностите за деца и жени, включени в пакета на НЗОК, което дава възможност за по-добро медицинско наблюдение, ранно откриване на заболявания и възможности за навременно лечение.

Във връзка с нормативните промени са сключени анекси към Националния рамков договор за медицинските дейности, като са договорени обеми и цени на закупуваните от НЗОК дейности.

2.2. Повишаване на качеството и увеличаване на обхвата на здравни услуги за бременни и деца извън обхвата на задължителното здравно осигуряване

С цел гарантиране на по-добър достъп до акушерска грижа на здравно неосигурените бременни жени и намаляване на детската смъртност в страната чрез въвеждане на ефективна система за превенция, скрининг, профилактика и ранна диагностика на предвидими и предотвратими състояния и патологии по време на бременността, бяха приети промени в **Наредба № 26 от 14 юни 2007 г. за предоставяне на акушерска помощ на здравно неосигурени жени и за извършване на изследвания извън обхвата на задължителното здравно осигуряване на деца и бременни жени**. С промените броят на профилактичните прегледи за здравно неосигурени бременни е увеличен от един на четири и е разширен пакетът от медико-диагностични изследвания по време на бременността. Прецизирани са изискванията за вида и периодичността на прегледите при наблюдение върху протичането на нормална бременност и е разширен обхватът на медицинските услуги за здравно неосигурените бременни, като е създадена възможност двукратно за срока на бременността те да ползват здравни услуги за хоспитализация при необходимост по КП „Стационарни грижи при бременност с повишен риск“.

Към 31.12.2023 г. от НЗОК за дейности за здравно неосигурени лица по реда на чл. 82, ал. 1, т. 2 от ЗЗ са изплатени 9,5 хил. КП, 3,6 хил. лв. за АГ-прегледи и 13,7 хил. лв. за изследвания на здравно-неосигурени жени (съответно през 2022 г. за дейности, оказани в периода 01.11.2021 г. – 31.10.2022 г., са заплатени 7,0 хил. КП, 2,9 хил. АГ-прегледи и 8,5 хил. изследвания). Ръстът през 2023 г. в обема на дейностите по чл. 82, ал. 1, т. 2 от ЗЗ се дължи на измененията и допълненията на Наредба № 26 от 2007 г. за предоставяне на акушерска помощ за здравно неосигурени жени и за извършване на изследвания извън обхвата на задължителното здравно осигуряване на деца и бременни жени, с които се разширява обхвата на предоставяне на профилактичните прегледи от специалист по акушерство и гинекология (които от 1 за срока на бременността се увеличават на до 4), изследванията (в които се включват следните нови

изследвания „Скорост на утаяване на еритроцитите“, „Серологично изследване за HIV 1/2 антитела“ и „Определяне на кръвни групи от системата AB0 и Rh (D) антиген от системата Rhesus по кръстосан метод (с тест-реагенти анти-А, анти-В, анти-АВ, анти-D и тест-еритроцити А1, А2, В и 0)“ и болничната медицинска помощ за здравнонеосигурените бременни жени (освен КП „Раждане“ се включва и КП „Стационарни грижи при бременност с повишен риск“ до два пъти в срока на бременността).

Дейности във връзка с лечение на лица до 18-годишна възраст по чл. 82, ал. 1а, 3 и 6 от Закона за здравето

От извършените през 2023 г. плащания 77 102,4 хил. лв. или 99,1% са по разрешения за финансово подпомагане по реда на Наредба № 2 от 27.03.2019 г. на МЗ на лица до 18-годишна възраст, както следва:

- в размер на 74 316,5 хил. лв. за предоставяне от лечебни заведения на територията на България на лекарствени продукти, медицински изделия, генетични изследвания и медицински процедури, извън обхвата на задължителното здравно осигуряване по 2 069 заповеди за организационно и финансово подпомагане. Спрямо извършените към 31.12.2022 г. плащания се отчита увеличение с 14 188,4 хил. лв. или с 23,6%, като през 2022 г. е заплатено предоставяне от лечебни заведения на територията на България на лекарствени продукти, медицински изделия, генетични изследвания и медицински процедури, извън обхвата на задължителното здравно осигуряване по 1 549 заповеди за организационно и финансово подпомагане; в размер на 2 785,9 хил. лв. за оказване на медицинска помощ в лечебни заведения в други държави съгласно издадени 71 заповеди за организационно и финансово подпомагане за лечение в чужбина. Спрямо извършените към 31.12.2022 г. плащания се отчита увеличение с 1 000,9 хил. лв. или с 56,1%, като през 2022 г. е заплатено оказване на медицинска помощ в лечебни заведения в други държави съгласно издадени 212 заповеди за организационно и финансово подпомагане за лечение в чужбина.

Разширяване обема и обхвата на медицинските консултации и домашните посещения в ЗКЦ

С цел да се надградят предоставяните медицински дейности в обхвата на задължителното здравно осигуряване, както и да се осигурят интегрирани здравно-консултативни и социални услуги за родилки, бременни с патология и за деца с хронични заболявания и недоносени, по програмата се осигурява дейността на 31 Здравно-консултативни центъра за майчино и детско здраве (ЗКЦ) във всички областни градове в МБАЛ и някои специализирани и университетски болници. В тези центрове се организира комплексно медицинско наблюдение на деца с увреждания и хронични заболявания, бременни с повишен медицински риск, с патология на бременността или наличие на хронични заболявания и увреждания. В ЗКЦ се извършват информационни, логистични и координационни дейности, предоставят се специализирани медицински консултации, домашни посещения от медицински специалисти на недоносени деца, деца с увреждания и хронични заболявания на възраст до 1 година, както и консултации от психолог и социален работник на деца с увреждания и деца с хронични заболявания, родилки и бременни с патология на бременността в хода на тяхното болнично лечение и/или амбулаторно проследяване и лечение. Чрез ЗКЦ по програмата се финансират и медицински консултации извън обхвата на задължителното здравно осигуряване, в т.ч. и допълнителен преглед от специалист по АГ в допълнение на прегледа, предвиден съгласно Наредба № 26 от 2007 г. за предоставяне на акушерска помощ на здравно неосигурени жени и за извършване на изследвания извън обхвата на задължителното здравно осигуряване. При установяване на необходимост от допълнителни консултации, изследвания или лечение, специалистите в ЗКЦ насочват пациентите към подходящо лечебно заведение.

За периода 2021-2023 г. от медицинските специалисти, психолози и социални работници в 31 ЗКЦ са проведени общо **46 632 консултации** (табл.1), съответно: от медицински специалисти **16 602** консултации – 5 497 през 2023 г., 5 832 за 2022 г. и 5 273 за 2021 г.; от психолози – **15 415** консултации – 6 287 през 2023 г., 5 852 за 2022 г. и 3 276 за 2021 г.; от социални работници – **14 615** консултации – 5 871 през 2023 г., 5 257 за 2022 г. и 3 487 за 2021 г. Предоставени са общо **511 домашни посещения** за деца с увреждания, хронични заболявания и недоносени деца до 1 г. – най-много – 211, през 2023 г., или с 29.4% повече от 2022 г. (163 домашни) и с 54% повече от 2021 г. (137 домашни посещения). **Данните показват значим ръст на консултативната дейност в ЗКЦ през 2023 г.** в сравнение с предходните две години, като цяло (17 866 общ брой консултации на 17 104 за 2022 г. и 12 173 за 2021 г. или съответно с 4,45% спрямо 2022 г. и 46.77% спрямо 2021 г.) и от отделните специалисти (табл.1). Сериозен ръст е отчетен в броя на консултациите, проведени от психолози (съответно - от 7.4% спрямо 2022 г. и 91.9% спрямо 2021 г.) и социални работници (съответно - от 11.7% спрямо 2022 г. и 68.4% спрямо 2021 г.) и по-незначителен при медицинските специалисти (спад с 5.7% спрямо предходната и ръст от 4.2% спрямо 2021 г.)

Табл.1. Специализирани консултации и разходи по дейности и за възнаграждения на специалисти в ЗКЦ за периода 2021-2023 г. и по години

Разходи за периода	2021 г.	2022 г.	2023 г.	Общо разходи за 2021-2023 г.
Видове разходи за дейността				
Общо разходи за възнаграждения:	527 154,99	872 400,05	900 550,28	2 300 105,32
Дейност на психолог				
- общо отработени часове	17 476,45	30 046,00	30 708,00	78 230,45
- брой консултации	3 276	5 852	6 287	15 415
Дейност на социален работник	124 123,18	224 388,94	232 119,53	580 631,65
- общо отработени часове	17 099,46	29 979,00	29 892,00	76 970,46
- брой консултации	3 487	5 257	5 871	14 615
Брой консултации от медицински специалист	5 273	5 832	5 497	16 602
- по 20.00 лв. за една консултация от медицински специалист	105 460,00	116 560,00	109 940,00	331 960,00
Брой домашни посещения	137	163	211	511
- по 30.00 лв. за домашно посещение	4 110,00	4 890,00	6 330,00	15 330,00

През периода 2021 - 2023 г. са извършени проверки на всички ЗКЦ и са попълнени отчетни форми със справка за дейността от регионалните координатори по Програмата от РЗИ. Освен за общия брой на проведените консултации от различните специалисти (психолог, медицински специалист, социален работник), е отразена информация и за вида и броя на потребителите, на които са проведени - деца, бременни жени, родилки. Преобладаващ е броят на проведените

консултации за бременни жени при всички специалисти (табл. 2). В някои отчети е отразена и информация за броя на непълнолетни и малолетни родилки, консултирани от социален работник (ЗКЦ към МБАЛ „Д-р Н. Василиев”- Кюстендил).

Табл. 2. Извършени консултации от специалистите във всички ЗКЦ в страната през 2023 г. (бр.)

	<i>1-во тримесе чие</i>	<i>2-ро тримесе чие</i>	<i>3-то тримесе чие</i>	<i>4-то тримесе чие</i>	<i>Общо</i>
Общ брой консултации от медицински специалисти:	1 341	1 305	1 589	1 473	5 708
брой консултации на деца	668	570	683	580	2 501
брой консултации на бременни жени	673	735	906	893	3 207
<i>от тях допълнителни прегледи от специалист по АГ, извършени след прегледа по реда на чл. 19 от Наредба № 26 от 2007 г. за предоставяне на акушерска помощ на здравно неосигурени жени и за извършване на изследвания извън обхвата на задължителното здравно осигуряване на деца и бременни жени</i>	208	261	416	407	1 292
Общ брой консултации от психолог:	1 653	1 607	1 515	1 512	6 287
брой консултации на деца	746	703	608	636	2 693
брой консултации на бременни жени	907	904	907	876	3 594
Общ брой консултации от социален работник:	1502	1439	1450	1480	5 871
брой консултации на деца	584	534	558	574	2 250
брой консултации на бременни жени	918	905	892	906	3 621

В отчетите на РЗИ са посочени съобразно указанията на МЗ, съответствията на изпълнените дейности на изискванията заложи в договорите към тях – наличие на Карти за осъществяване на консултации и домашни посещения, Досиета на деца с хронични заболявания и изготвените към тях медико-социални планове, Бланки за информирано съгласие и др., свързани с документацията и с организацията на дейностите. Регионалните координатори от РЗИ изготвят справки за проведените консултации от различните специалисти и по вид потребители (деца, бременни жени). Контролира се и съответствието между извършената дейност, броя отчетени часове и заложените в приложенията към договорите изисквания и отговорности, включително за осигуряване на минимум една консултация от психолог по време на хоспитализацията на дете с увреждане, хронично заболяване, недоносено дете; минимум отработени часове – по 20 часа седмично за социален работник и психолог и 8 часов работен ден на координатора. Проверките установяват спазване на изискванията по договорите и за организацията на работа (издадени са изискуемите заповеди от управителите на лечебните заведения; определено е помещение за ЗКЦ,

с осигурен телефон, компютър и интернет връзка; на интернет-страницата на лечебните заведения е публикувана актуална информация за дейностите, предоставяни от ЗКЦ, адрес, телефон, електронен адрес и график на работното време на Центъра и др.).

Макар и в единични случаи, през 2023 г. продължават проблемите от предходната година с функционирането на някои ЗКЦ – не е осъществявана дейност в ЗКЦ към МБАЛ „Проф. д-р Параскев Стоянов“ АД гр. Ловеч поради липса на кадрово обезпечаване; с писмо до МЗ е направено предложение за преместване на ЗКЦ от МБАЛ „Св. Анна“ в СБАГАЛ „Проф. д-р Д. Стаматов“ гр. Варна, поради малък брой извършени консултации.

Преодолени са констатираните сериозни проблеми с функционирането на ЗКЦ през 2021 г., отразени и в отчетите на регионалните координатори от РЗИ. Голям брой ЗКЦ не са функционирали или са работили от един до девет месеца, като от 19-те с целогодишно отчетена дейност 5 са с непълен състав от специалисти. Като основна причина се посочва липсата на договори с МЗ, поради забавяне на сключването на такива до края на 2021 г., както и усложнената епидемичната обстановка в страната.

Разработване и внедряване на механизми за подобряване на грижите за бременни жени и деца до 3 годишна възраст от уязвими групи в ЗКЦ

През 2021-2023 г. НЦОЗА участва експертно в пилотни проекти на УНИЦЕФ и Фондация „Тръст за социална алтернатива“ за създаване и адаптиране на услуги за патронажна грижа за бременни жени, деца до 3-годишна възраст и техните семейства, реализирани с партньорството на МЗ и участието на други звена от системата на здравеопазване, като членове на Експертен и Консултативен съвет по тези проекти. През 2023 г. акцентът в експертната дейност на НЦОЗА е върху разработването на модел за патронажна грижа на национално ниво. На национална кръгла маса е представена и обсъдена визия за интегриране на патронажната грижа в звена от системата на здравеопазване под формата на интегрирана услуга, с цел да се постигне устойчивост на пилотните програми за грижа чрез домашни посещения за бременни жени и малки деца, със специфична насоченост за уязвими групи.

Предоставяне на методична помощ на персонала на ЗКЦ

МЗ оказва методична помощ на РЗИ, които извършват проверки на тримесечие и при необходимост дават указания за отстраняване на нарушения и пропуски на ЛЗ с разкрити ЗКЦ. За периода 2021-2023 г. РЗИ, чрез регионалните координатори, извършват методично ръководство и контрол по отношение на организацията, изпълнението и отчитането на дейностите от ЗКЦ, съгласно насоките от МЗ. Акцентира се и върху мерките за преодоляване на често допусканите грешки и пропуски. Предоставени са и унифицирани отчетни форми за проверките на дейностите на ЗКЦ (консултации, организация на дейността, комисии, биохимичен скрининг, неонатален слухов скрининг). Спазват се и указанията за сроковете за отчет - за всяко тримесечие на съответната година се изпращат в РЗИ до 25-то число на месеца, следващ тримесечието; до 10-то число на втория месец, следващ тримесечието РЗИ изпраща одобрените отчети в МЗ.

Популяризиране на дейността на ЗКЦ

На интернет-страниците на РЗИ е публикувана информация за ЗКЦ.

По данни на РЗИ са проведени екипни срещи на специалисти от ЗКЦ с представители на общините, дирекция „Социално подпомагане“ и отдел „Закрила на детето“ за запознаване с дейностите на центровете. Някои РЗИ са провели информационни срещи и със здравни медиатори.

Поддържане на обособени раздели с актуална информация за дейността на ЗКЦ на интернет-страниците на РЗИ и на лечебните заведения, в които са разкрити ЗКЦ

По данни на РЗИ, на интернет-страниците на инспекциите и на лечебните заведения, които изпълняват дейности по програмата, е публикувана информация за дейностите на ЗКЦ, включително реда на достъпа, графици, адреси и контакти. С указание на МЗ до директорите на РЗИ от 2022 г. методичното ръководство и контрола по изпълнението на Програмата включва и проследяване за наличие на информация за дейността на Здравно-консултативните центрове на интернет-страницата на лечебното заведение, отговаряща на изискванията на договора и дали се публикува периодично такава. Според описаните резултати от направените проверки, в единични случаи са установени пропуски (неактуализирана информация) и са издадени препоръки и указания до лечебното заведение за отстраняването им.

Информация за предлаганите от ЗКЦ дейности е публикувана в различни секции на интернет-страниците на лечебните заведения, което затруднява потребителите и обуславя необходимостта от по-ефективни мерки за популяризирането им сред целевите групи за улесняване на достъпа и разширяване на обхвата с предлаганите дейности.

Ангажиране на здравните медиатори за информиране на уязвими групи от населението в съответната община за дейностите, предоставяни от ЗКЦ

През 2023 г. от РЗИ са проведени мероприятия със здравни медиатори - срещи, обучения, раздаване на информационни материали, за повишаване на капацитета им за информиране на семействата от ромска общност относно възможностите за достъп до наличните в здравеопазването услуги, включително за профилактични прегледи, имунизации, проследяване на бременността, диагностика, лечение и дейностите, извършвани в ЗКЦ.

В рамките на Европейската седмица на общественото здраве (22-26 май 2023 г.) в НЦОЗА е организиран и проведен уебинар за здравни медиатори, в партньорство с МЗ и Националната мрежа на здравните медиатори (НМЗМ). Целта е подобряване на достъпа и обхвата на бременни жени, деца и техните семейства от уязвими групи (ромска общност) с наличните в здравеопазването услуги, включително и разкритите по НППМДЗ (ЗКЦ, ЦКОДУХЗ), чрез повишаване на компетентността на здравните медиатори да ги информират и консултират относно здравните права, услугите и възможностите за достъп. В уебинара са участвали 94 здравни медиатори.

Увеличаване на използваемостта на мобилните педиатрични, акушер-гинекологични и др. кабинети, както и съсредоточаването им в регионите с най-неблагоприятни показатели на детското и майчино здраве с оглед гарантиране на достъпа до квалифицирани медицински грижи за най-уязвимите групи

Дейността е със срок на изпълнение 2023 г., но не е финансирана целево по НППМДЗ и съответно не е отчетено провеждането на такива прегледи по Програмата.

2.3. Оптимизиране и разширяване на действащите профилактични и скринингови програми при бременни и деца

Разширяване на обхвата на профилактичните прегледи за бременни и деца

Източник: НЗОК (забележка: за 2023 г. по данни, постъпили в МЗ в отговор на писмо с изх. № 09-00-15/15.01.2024г на МЗ и вх. № 04-04-41/15.01.2024г. на НЗОК)

По данни от НЗОК, броят на отчетените профилактични прегледи по програма „Детско здравеопазване“ за периода от 01.01.2023 г. до 31.12.2023 г. от изпълнители на ПИМП и СИМП е, както следва: 1 664 901 (ПИМП), съответно на 1 699 500 за 2022 г. и 1 678 000 за 2021 г. и 1 672 687 (СИМП) на 1 543 518 за 2022 г. и 1 380 689 за 2021г.

Броят на лицата, обхванати в регистър „Майчино здравеопазване“ в периода 01.01.2023 г. – 31.12.2023 г. е 62 790, съответно на 65 701 за 2022 г. и 70 823 за 2021 г. за същия период).

Профилактичните прегледи по програма „Майчино здравеопазване“ за същия период на 2023 г. са общо 314 914, съответно 313 211 (СИМП) и 1 703 (ПИМП), на общо 302 871 за 2022 г. (301 007 - СИМП и 1 864 - ПИМП) и 324 517 за 2021 г. (322 319 - СИМП и 2 198 – ПИМП). Съществен спад бележат профилактичните прегледи, извършени от ОПЛ в ПИМП спрямо предходните две години (съответно с 8.6% спрямо 2022 г. и с 22.5% спрямо 2021 г.).

По данни на НЗОК за периода от 01.01.2023 г. до 31.12.2023 г. броят на ЗОЛ от 0 до 18 г. с поставени имунизации е 674 427 и съответно заплатени за тях 7 256 650 лв.

Броят на отчетените задължителни имунизации и реимунизации на лица от 0 до 18г. е 394 216 (на 411 025 767 за 2022 г. и 302 за 2021г.). Като цяло, обхватът със задължителни имунизации на децата е по-висок или задържа относително стабилно ниво, в сравнение с предходните две години, но не достига нивата от 2019 г. Имунизационният обхват със задължителните ваксини в детска възраст през 2023 г. е между 91,6 и 96,5% и е съпоставим с постигнатия обхват през 2022 г. От подлежащите на задължителни имунизации деца се отчитат между 3.5-12.6 % неимунизирани в резултат на причини от медицински и немедицински характер, отчетени като „други“ (включително отказ от родителите, вътрешна и външна миграция). Неимунизирани поради съществуващи медицински противопоказания заемат по-малък дял спрямо неимунизирани поради немедицински причини. *(Източник: НЦЗПБ, Анализ на изпълнението на дейностите по имунопрофилактиката в България през 2023 година).*

Ежегодно, за Годишния доклад за състоянието на здравето на гражданите на Република България, се изготвя оценка и анализ на здравното състояние на децата и учениците, който включва оценка на физическото развитие на децата по възрастови групи и анализ на заболяемостта на децата, с който се проследяват тенденциите в честотата на регистрираните заболявания и структурата на заболяемостта по възрастови групи, на базата на данните от профилактичните прегледи, извършвани по Наредба № 8 от 2016 г. за профилактичните прегледи и диспансеризацията. През 2022 г. и 2023 г. са изготвени и предоставени на Министерството на здравеопазването и обобщени годишни доклади за здравословното състояние на децата и учениците, с направени препоръки за подобряване организацията на събирането и надеждността на данните, за оптимизиране на обхвата с профилактични прегледи и мерки за подобряване на здравното състояние на децата и учениците, включително и здравното обслужване в училище, за актуализиране на нормативната уредба за дейността на здравните кабинети в училищата.

Данните сочат стабилна тенденция за нарастване на случаите с наднормена телесна маса при децата и намаляване относителният дял на учениците със стойности на показателите за телесна маса в рамките на нормата, с увеличаване на случаите в горната граница на нормата и с наднормено тегло. Водещо място в структурата на заболяванията при децата до 6 г., с най-висока честота на регистрираните случаи, са заболяванията на дихателната система, с нарастване на случаите на очни болести след 4-годишна възраст, а при учениците затлъстяването и очните болести, както и гръбначните изкривявания, което обуславя необходимостта от прилагането на ефективни мерки за превенция и здравно-промотивни програми за насърчаване на здравословен начин на живот.

Разширяване на обхвата на неонаталния слухов скрининг

В рамките на Националната програма за подобряване на майчиното и детско здраве 2014-2020 г., от 2015 г. е въведен масов неонатален слухов скрининг при новородени за ранно откриване, диагностициране и насочване за своевременна интервенция при увреждане на слуха, което съдейства за постигане на оптимално развитие и социално включване на засегнатите деца. Скринингът продължава и в рамките на НППМДЗ 2021-2030 и се провежда в лечебни заведения с разкрити акушеро-гинекологични и неонатологични структури. 102 лечебни заведения с акушеро-гинекологични и неонатални структури, със сключени през 2021 г. договори за финансиране, са отчетели проведени изследвания за НСС.

За провеждане на скрининга лечебните заведения осигуряват помещение, отговарящо на изисквания и апарат за отоакустични емисии. Изследването се извършва на доносни новородени в деня преди или в деня на изписването на детето от родилното/неонатологичното отделение/клиника, а на недоносни новородени след достигане на коригирана, постконцептуална възраст в деня преди или на изписването на детето от неонатологична клиника/отделение за недоносни деца и при подписано от родител „Информирано съгласие за провеждане на слухов скрининг на новородено дете“. Резултатите от изследването се отразяват в съответните документи (История на заболяването, документите за регистриране на процедури по клинични пътеки и епикризата, като се посочва датата на изследването). Водят се отчетни документи, които се предоставят на РЗИ, МЗ и екземпляр в ЛЗ.

Представените данни за извършени изследвания за неонатален слухов скрининг при новородени показват, че за 2023 г. по Програмата са отчетени и заплатени 47 251 изследвания за скрининг, през 2022 г. - 49 651 и 47 200 за 2021 г.

Средно за страната обхватът с неонатален слухов скрининг на новородените за 2023 г. е 82.61%, 87.73% за 2022 г. и 80.44 % за 2021 г. За предходният период на Програмата 2014-2020 г. отчетеният обхват годишно е достигал до 87 % от новородените. В Програмата за периода до 2030 г. и Плана за действие 2021- 2023 г. е заложено да се постигне до 95% обхват.

Изплатените средства за направените изследвания (по 10 лв. на изследване) са общо 472 510 лв. за 2023 г., 496 510 лв. за 2022 г. и 472 000 лв. за 2021 г.

В представените отчети регионалните координатори от РЗИ са отразили резултати от направените проверки, съгласно указания, получени с писмо от МЗ. Проверено е съответствието на документацията (заповеди за реда и мястото за извършване на изследването, отговорник за организацията и отчетността на проведените изследвания; финансови отчетни форми, форми за регистриране на изследванията, декларации, наличие на подписано информирано съгласие и др.), съгласно изискванията на договорите. Описани са организацията и изпълнението на дейностите, констатираните нарушения и направените препоръки, обобщено представени по-долу:

Съгласно изискванията на договора, скринингът се прави на всички новородени. В единични случаи са установени нарушения, като сред констатираните причини за обхват под 100% най-често са: превеждане в друго ЛЗ, включително и поради настъпили усложнения; мъртвородени; починали; единични случаи на отказ на родителите за провеждане на изследването и подписване на информирано съгласие; технически проблеми с апарата за отоакустични емисии. В случаите, когато новородените не са достигнали 38 г.с. (постконцептуална възраст), в епикризата е отразено указание за необходимостта от контролно изследване на слуха на новороденото до 7 дни след изписването от УНГ специалист. В случаите, когато отчетеният брой на изследванията надвишава този на броя на новородените, сред посочените причини са прехвърляне в друго ЛЗ по назначение, необходимост от повторно изследване на някои деца.

След проверки от РЗИ са направени препоръки: предимно за повишаване на обхвата на новородените с изследвания (на всички новородени деца); за спазване на изискванията за извършване на слуховия скрининг (на доносите новородени в деня преди или в деня на изписването на детето от родилното/неонатологичното отделение и на недоносни новородени - след достигане на коригирана, постконцептуална възраст); за съответстващо на изискванията в договора попълване на медицинската документация - отразяване на резултата от изследването в епикризата, в ИЗ на новороденото, информираното съгласие от родителя преди провеждане на изследването, задължително удостоверение с подпис и дата и др. пропуски в документирането на изследването; за коректно прилагане на всички изискуеми документи в ИЗ на новородените, в т. ч. и информираните съгласия.

Проверките на РЗИ установяват съответствие на отчетните форми за проведен неонатален слухов скрининг и финансовите.

Попълването на унифицирана форма за отчет на проведените изследвания и документацията за проведен слухов скрининг дава възможност за очертаване на по-точна картина на обхвата, изясняване на причините и мерките за отстраняване на констатираните проблеми. Тази информация е отразена в отчетите на регионалните координатори от РЗИ, като за всяко лечебно заведение са посочени конкретните причини за обхват под 100%. Сред констатираните причини за забавяне или преустановяване за известен период на изследванията за неонатален слухов скрининг най-често са технически проблеми с апарата за измерване на отоакустични емисии. Някои лечебни заведения за периода на техническа неизправност на апаратите са предоставили уведомителни писма и становища до директорите на РЗИ относно причините и мерките, които са предприели за обхвата на децата с изследвания. Въпреки че в сравнение с предходната година, през 2022 г. и 2023 г. контролът от страна на регионалните координатори е значително подобрен, за което съдействат и указанията от МЗ, остава проблемът с апаратурата, което налага извода за необходимостта от осигуряване на апаратура с гарантирано качество като условие за ефективното провеждане на скрининга. В единични случаи провеждането на скрининга е било временно преустановено поради проблем с кадрите, ремонт на отделението или няма проведени изследвания (не са осъществени раждания в отделението по АГ).

Изследванията се извършват от различни специалисти според вида на лечебното заведение - УНГ специалист, неонатолог, специалисти по здравни грижи в АГ отделение, педиатри и/или неонатолози в отделение за недоносени. Препоръчително е осигуряването на стандартизирано обучение за провеждане на изследванията, като макар и в единични случаи провеждането на такова е отразено в отчети на РЗИ.

В отчетните форми се отразяват и данни за регистрирани отклонения от нормата при проведените изследвания, като по данни от отчетите на РЗИ за 2023 г., при проведените изследвания в лечебните заведения са регистрирани общо 376 случая на отклонения от нормата (на 628 през 2022 г. и 248 случая за 2021 г.).

Проверките на РЗИ констатира, че при всички случаи на установени отклонения от нормата детето се насочва за допълнителни изследвания и проследяване от специалист, на родителите се дават указания за необходимостта от извършване на контролно изследване на слуха на новороденото от УНГ - специалист в УНГ- отделение/клиника., до 7 дни след изписването му. Указанията се отразяват в епикризата, издадена от ЛЗ. Родителите се уведомяват за необходимостта от своевременен избор на ОПЛ.

Данните за 2023 г. сочат, че е постигната устойчивост на контрола и методичната помощ по отношение на дейностите по неонаталния слухов скрининг, системност на проверките и предписанията от екипите на РЗИ. Запазва се тенденцията към нарастване на обхвата, който се задържа над 80% след отчетеното значимо увеличение през 2022 г., включително и на броят на лечебните заведения, в които специалистите са регистрирали отклонения от нормата. За постигане на препоръчителните нива на обхват (95%), би съдействало въвеждането на универсален неонатален слухов скрининг на национално ниво в рамките на здравноосигурителният модел на финансиране.

Осигуряване на устойчивост на биохимичния скрининг за бременни

В рамките на Здравно-консултативните центрове към университетските многопрофилни болници за активно лечение в София, Варна, Плевен, Пловдив и Стара Загора, в които има разкрити генетични лаборатории, е осигурено провеждането на биохимичен скрининг при бременни жени за оценка на риска от раждане на дете с болест на Даун, други анеуплоидии, спина бифида, аненцефалия и тежък дефект на коремната стена. Изследванията и консултациите се заплащат по Националната програма за подобряване на майчиното и детско здраве, а китовите и реактивите за изследванията се осигуряват от Министерството на здравеопазването по реда на Наредба № 26 от 2007 г. за предоставяне на акушерска помощ на здравно неосигурени жени и за

извършване на изследвания извън обхвата на задължителното здравно осигуряване на деца и бременни жени.

Договори за изследвания за биохимичен скрининг са сключени със СБАЛАГ „Майчин дом” – София, УМБАЛ „Св. Георги” – Пловдив, УМБАЛ „Д-р Г. Странски” – Плевен, УМБАЛ „Св.Марина” и УМБАЛ „Проф. д-р Ст. Киркович” – Ст. Загора.

Общият брой на направените изследвания през 2023 г. е 14 747, съответно на 16 007 за 2022 г. и 15 559 за 2021 г. (табл.3)

Най-много изследвания и през 2023 г. са извършени в СБАЛАГ „Майчин дом” – София: 10 340, на 11 159 за 2022 г. и 12 494 за 2021 г., въпреки спада в сравнение с предходните години (табл. 3).

В УМБАЛ „Св.Георги” – Пловдив през 2023 г. са извършени 2 246 изследвания, което бележи ръст със 7.5% спрямо предходната и с 41% спрямо 2021 г. (съответно на 2090 и 1592 изследвания за 2022 г. и 2021 г.).

В УМБАЛ „Д-р Г. Странски” – Плевен през 2023 г. са извършени общо 962 изследвания (на 1 285 за 2022 г. и 1 472 за 2021г.), което бележи сериозен спад спрямо предходните две години (съответно с 24.9% и с 34.6%).

В УМБАЛ „Св. Марина“ през 2023 г. са извършени 1 199 изследвания, което въпреки спада с 18.6% спрямо предходната година, доказва стабилност в дейността за последните две години, въпреки че за 2021 г.. не са извършвани изследвания поради по-късното сключване на договора и невъзможността да се финансира авансово дейността.

От УМБАЛ „Проф. д-р Ст. Киркович“ – Ст. Загора за поредна година не са отчетени изследвания (за 2021г. е отчетено само едно изследване).

Стойността на едно изследване е 40 лв. Общо за всички изследвания са изплатени, съответно 589 880 лв. за 2023 г., 640 280 лв. за 2022 г. и 622 360 лв. за 2021 г.

Табл. 3. Изследвания за биохимичен скрининг по лечебни заведения и по години

Лечебно заведение	Брой изследвания за 2021 г.	Брой изследвания за 2022 г.	Брой изследвания за 2023 г.
УМБАЛ „Св. Марина“ – Варна	0	1 473	1 199
УМБАЛ „Д-р Г. Странски” – Плевен	1 472	1 285	962
УМБАЛ „Св. Георги” – Пловдив	1 592	2 090	2 246
СБАЛАГ „Майчин дом” – София	12 494	11 159	10 340
УМБАЛ „Проф. д-р Ст. Киркович“ – Ст. Загора	1	0	0
ОБЩО:	15 559	16 007	14 747

Анализ за необходимостта от въвеждане на нови скринингови програми

През 2023 г. към МЗ е сформирана работна група със заповед на министъра на здравеопазването (РД-02-188/21.07.2023г.), в която участва и НЦОЗА, за изготвяне на проект на Национален план за развитие на широкообхванат пренатален и неонатален скрининг и скрининг на социалнозначимите заболявания 2021-2027 г. и във връзка с изпълнение на реформа С12.R5 „Подкрепа за по-доброто осигуряване на профилактични скринингови дейности“, включени в Националния план за възстановяване и устойчивост, компонент „Здравеопазване“. В рамките на работната група е направен анализ на наличните скринингови програми и изготвени препоръки с

мерки за разширяване на обхвата и осигуряване на устойчивост на съществуващи скрининги, както и за възможностите за въвеждане на нови скринингови програми. Отчетена е и необходимостта от регистриране на резултатите от скрининга и направени предложения за начините за регистрация, както и отговорните институции. Обсъдени са и възможностите за скрининг на детското развитие, базиран на профилактичните прегледи.

Мярка 2.4. Укрепване на материално-техническата база на структури по АГ, неонатология и педиатрия в лечебни заведения за болнична помощ, включително чрез обновяване на медицинската апаратура

Анализ на потребностите на лечебни заведения за болнична помощ от укрепване на материално-техническата база и обновяване на медицинската апаратура

Осигуряване на финансиране за подобряване на материалнотехническата база и апаратурата на лечебните заведения

По Плана за възстановяване и устойчивост на РБългария е изготвено проектно предложение „Модернизиране на лечебни заведения за болнична помощ“ за кандидатстване за финансиране по Инструмента за възстановяване и устойчивост, което включва и Компонент "Модернизиране на системата за педиатрични грижи в страната". След извършен анализ на нуждите, от Министерството на здравеопазването е изготвен подробен списък на необходимата медицинска апаратура, който е ревизиран от директора на СБАЛДБ „Проф. Ив. Митев“, д-р Благомир Здравков, и приложен към проектното предложение. Закупена в изпълнение на проекта апаратура се предвижда да бъде доставена в съответните съществуващи профилни клиники и отделения, като след изграждане на Национална детска болница, ще бъдат преместени там, с което ще се осигури и устойчивост на постигнатите с проекта резултати. За цялостно модернизиране и реформа на педиатричната грижа в страната, освен изграждането на Национална детска многопрофилна болница, е необходимо да се подпомогнат и педиатричните структури в страната. Това ще осигури достъп на населението до съвременни, високотехнологични центрове за диагностика и лечение на деца, ще намали детската смъртност в страната, ще доведе до повишаване на знанията и уменията на медицинските специалисти, а от там и до тяхната мотивираност да останат на работа в съответните райони в България. В тази връзка, Министерството на здравеопазването изготви списък на лечебните заведения, които имат разкрити педиатрични структури на територията си и притежават необходимия човешки ресурс, за да надградят възможностите си за диагностика и лечение след реализиране на необходимите инвестиции в осигуряване на нова, високотехнологична медицинска апаратура, в който са посочени видовете и броя апарати за диагностика и лечение на деца, които е целесъобразно да бъдат осигурени за системата на педиатрични грижи в страната. Предвиденият прогнозен бюджет е общо 101 073 160,00 лв. с ДДС - 84 227 633,00 лв. без ДДС - европейско финансиране и 16 845 527,00 лв. ДДС – национално финансиране.

Предвидено е процесът по модернизирането на системата за педиатрични грижи в страната чрез осигуряването на ново, съвременно медицинско оборудване, да се осъществи на няколко етапа, като първият е подготовката на технически спецификации и изисквания за придобиване на медицинска апаратура. През 2023 г., със заповед № РД-02-277/20.09.2023 г. на министъра на здравеопазването, изменена и допълнена със Заповеди № РД-02-289/02.10.2023 г. и № РД-02-310/16.10.2023 г., е създадена работна група със задача изготвяне на техническите изисквания за всеки един апарат, както и изготвянето на цялостна документация за обявяването на обществена поръчка за доставка и монтаж на медицинско оборудване и апаратура, и обучение за работа на персонала в избраните лечебни заведения във връзка с изпълнението на Компонент 1 „Модернизиране на системата за педиатрични грижи в страната“ на инвестиция С12.11 „Модернизиране на болничните заведения“, предвидена за финансиране по Плана за възстановяване и устойчивост на Република България.

Мярка 2.5. Въвеждане на ефективни механизми за последваща комплексна грижа за недоносените деца, децата със специални потребности и децата в риск от проблеми в развитието

Въвеждане на добри практики в отделенията по неонатология и педиатрия по отношение на грижата за развитието на детето и семейно-ориентирания подход

Представител от НЦОЗА представи МЗ в международна конференция "Семейно-центрирана ранна детска интервенция: Как да направим така, че да работи?", организирана от Регионалния офис на УНИЦЕФ и Европейската асоциация на доставчиците на услуги за хора с увреждания (EASPD), проведена на 8 - 9 юни 2023 г. в гр. Тирана, Албания. Представените ключови принципи, съвременни подходи и ползи на семейно-ориентираната ранна интервенция, както и споделените добри практики от представители на редица европейски страни, ще съдействат за разработването на визия относно елементите и процеса на изграждане на ефективна национална система за РДИ, което е заложено в оперативния план за изпълнение на Плана за действие в изпълнение на препоръка (ЕС) 2021/1004 на Съвета за създаване на Европейска гаранция за детето (2030), за периода 2023-2024г., с водещи изпълнители НЦОЗА и МЗ. Предстои разработването на механизъм за междуинституционално сътрудничество и взаимодействие между здравната, социалната и образователната системи и партньорство с УНИЦЕФ и НПО за ранна интервенция в случаите на идентифициране на деца със затруднения в развитието от ОПЛ/педиатри в извънболничната медицинска помощ. На проведена след конференцията експертна среща-дискусия по темата, организирана от НМД и УНИЦЕФ България, с участието на представители на МЗ, МТСП, Агенцията за качеството на социалните услуги и др., е обсъждана възможността за изграждане на национална система за семейно-ориентирана ранна детска интервенция и направено от НЦОЗА предложение за сформирането на междуведомствена работна група към МЗ с участието на широк кръг заинтересовани страни за стартиране на процеса. В тази връзка, за популяризиране на съвременните възгледи и семейно-ориентираният подход за ранна интервенция, от НЦОЗА е разработен информационен материал (дипляна) по темата, за повишаване на информираността на ОПЛ и педиатри от извънболничната медицинска помощ и е планирано провеждане на обучение през 2024 г. за специалисти от ЦКОДУХЗ с цел прилагането на съвременни подходи в грижите за децата с увреждания и хронични заболявания и въвеждане на семейно-ориентиран подход в работата на екипите от лечебните заведения.

Осигуряване на комплексна грижа за недоносените деца, децата със специални потребности и децата в риск от проблеми в развитието

За периода 2021-2023 г. в ЦКОДУХЗ е предоставена комплексна грижа на общо **6 599** деца, за които е изготвен и се изпълнява индивидуален медико-социален план, съответно на **2 672** деца през 2023 г., на **2 279** деца през 2022 г. и **1 648** през 2021 г., което бележи ръст със **17.2%** спрямо 2022 г. и **62%** спрямо 2021 г. В центровете се провежда диагностика, лечение, физикална терапия и рехабилитация на деца с увреждания и хронични заболявания, с риск и проблеми в нервно-психичното развитие, родени с ниско и много ниско тегло, недоносени деца; оказва се специализирана палиативна грижа и се провежда продължително лечение. Освен различни видове терапия и рехабилитация, се предлага специализирана помощ и подкрепа от психолози, логопеди, педагози, социални работници и др. специалисти.

През 2023 г. най-сериозен ръст (с **20.7%** спрямо 2022 г. и **71.3%** спрямо 2021г.) се отчита при децата, преминали през амбулаторен блок за диагностика и физикална терапия и рехабилитация - **2 380** на **1 972** г. през 2022 г. и **1 389** през 2021 г. През стационарен блок са преминали **175** деца, което бележи спад спрямо предходните години (съответно на **199** за 2022 г., с **13.7%** и **186** за 2021 г., с **6.2%**). От тях: **86** деца до 1 година, на които са оказани специални грижи - комплексно лечение на недоносени деца (на **100** за 2022 г.); **33** деца с увреждания и тежки хронични заболявания, при

които е проведено продължително лечение след активно болнично лечение (на 38 за 2022 г.); 50 деца с увреждания и хронични заболявания, на които са проведени физикална терапия и рехабилитация (на 53 за 2022 г.); 6 деца, на които са оказани специализирани палиативни грижи (на 8 за 2022 г.). Увеличена с 14.3% е използваемостта на жилищен блок от деца с придружител, като съответно през 2023 г. са преминали 32 деца, на 28 за 2022 г. С мобилни услуги са обхванати 85 деца с увреждания и тежки хронични заболявания, отглеждани в домашна среда или в социална услуга - резидентен тип, на които са оказани специализирани медицински грижи (на 80 за 2022 г.). Стабилно нараства броят на проведените в Центровете обучения на родителите за поемане на грижа за децата с увреждания и хронични заболявания в семейна среда, с които са обхванати 2960 родители през 2023 г., съответно на 2 216 през 2022 г.

Разработване на препоръки за проследяване на децата в риск от проблеми в развитието и децата със специални потребности

За периода 2021-2023 г. от специалистите в ЦКОДУХЗ са разработени общо **2 400** препоръки за проследяване на развитието на децата, със съществен ръст за 2023 г. (1 303 на 1 057 за 2022 г. и 40 за 2021 г.), от които 305 за проследяване на деца с риск от проблеми в развитието (на 208 за 2022 г.) и 998 за проследяване на развитието на деца с увреждания (на 849 за 2022 г.). Препоръките са изготвени от различни специалисти, в зависимост от спецификата на проблема, възрастта и особеностите на състоянието на детето (за проследяване от общопрактикуващия лекар на децата с риск от проблеми в развитието; за допълнителни консултации с външен или друг специалист от Центъра; за продължително наблюдение и лечение; за последваща рехабилитация на недоносени деца и др.)

Разработване на препоръки за провеждане на рехабилитация при децата със специални потребности и децата в риск от проблеми в развитието

В ЦКОДУХЗ са разработени общо **1 667** препоръки за провеждане на рехабилитация - 888 през 2023 г. и 779 за 2022 г., от които по данни за 2023 г. - 612 за деца с увреждания и 276 за деца в риск от проблеми в развитието – за продължение на рехабилитацията в домашни условия; за санаториално лечение и рехабилитация; за психопедагогическа рехабилитация и др.

Изготвяне на оценка на необходимостта от ранна интервенция при рискове и проблеми в здравето и развитието на децата

На СБАЛДБ „Проф. Ив. Митев“ ЕАД, в качеството ѝ на високоспециализирана болница в областта на диагностиката и лечението на деца, е възложено изготвяне на оценка на необходимостта от ранна интервенция при рискове и проблеми в здравето и развитието на децата. Оценката се изготвя задължително за всеки пациент, хоспитализиран в лечебното заведение, като включва данни за общия здравен статус на пациента при дехоспитализацията, препоръки за наблюдение на развитието на детето, включително и за прилагане на хранителен режим, както и информация за необходимостта от последващо наблюдение и допълнителни консултации с медицински и немедицински специалисти (логопед, психолог и др.). За периода 2021-2023 г. са изготвени общо **19 135** оценки на необходимостта от ранна интервенция при рискове и проблеми в здравето и развитието на децата, със сравнително стабилно разпределение по години - 6658 през 2023 г., 6676 за 2022 г. и 5801 за 2021 г..

За годишните анализи не са представени данни за установените случаи на риск при направената оценка. По данни, предоставени от МЗ за одитния доклад на Сметната палата, през 2021 г. при 84% от случаите и през 2022 г. при 71 % от извършените оценки са установени рискове, което налага необходимост от допълнителни консултации с медицински и/или немедицински специалисти и препоръка за наблюдение развитието на детето, включително и за необходимостта от прилагане на хранителен режим. Осигуреното системно финансиране за

дейността съдейства за ранно откриване и навременното насочване на децата в риск и с проблеми в развитието към необходимия вид диагностика и лечение.

Препоръчително е за годишните анализи да се предоставя информация за резултатите от извършената дейност, за да се направи оценка на ефективността от изпълнението ѝ. Наличните данни доказват необходимостта от оценка на риска за ранно откриване и насочване за ранна интервенция на децата с установени проблеми или в риск от проблеми в развитието. Ограничаването на дейността само в едно лечебно заведение крие риск от претоварване на кадрите и неефективно усвояване на средствата.

ПРИОРИТЕТ 3 ПОДОБРЯВАНЕ НА КОМПЕТЕНЦИИТЕ НА МЕДИЦИНСКИТЕ И НЕМЕДИЦИНСКИ СПЕЦИАЛИСТИ В ОБЛАСТТА НА МАЙЧИНОТО И ДЕТСКОТО ЗДРАВЕ

За постигане на целите по приоритетното направление за повишаване на компетенциите на специалистите в областта на майчиното и детското здраве са планирани три мерки с четири основни дейности.

За изпълнение на дейности по това приоритетно направление отчети са представили 10-те ЦКОДУХЗ и НЦОЗА.

Мярка 3.1. Създаване на условия за повишаване на квалификацията на специалистите, предоставящи здравни и интегрирани здравно-социални услуги за лица

Разработване на обучителни програми и учебни материали за провеждане на обучения

За тригодишния период в НЦОЗА са разработени две учебни програми – програма за продължаващо обучение на медицински и немедицински специалисти от ДМСГД и ЦКОДУХЗ в подкрепа на подготовката и реализирането на деинституционализацията на децата с активното и мотивирано участие на персонала, както и за превенция на последваща институционализация на грижите за децата в новите услуги (2021-2022 г.) и програма за повишаване квалификацията на медицински и немедицински специалисти от ЦКОДУХЗ за прилагане на програми за обучение на родителите в полагането на грижи за деца с проблеми в развитието и с увреждания (2023 г.).

Разработване и внедряване в ЦКОДУХЗ и ЗКЦ на програми за обучение на родителите в грижите за децата с увреждания и хронични заболявания

По данни на 10-те ЦКОДУХЗ, са разработени и внедрени общо **1 723 програми** за обучение на родители в подкрепа на грижите за деца с увреждания, недоносени деца и със специални потребности, като броят им чувствително нараства през годините (819 за 2023 г., 659 за 2022г. и 245 за 2021 г.), проведени включително и в онлайн форма.

През 2021-2023 г. НЦОЗА участва в адаптирането за България и пилотирането на Програма на СЗО - Caregiver Skills Training (CST) за обучение на родители и други лица, полагащи грижи за деца със затруднения и нарушения в развитието, администрирана и координирана от УНИЦЕФ и ДАЗД. През 2022 г. са консултирани и е изготвен финален вариант на материалите за пилотиране на програмата. През 2023 г. е проведено обсъждане на анализа на данните и оценката от предпилотното провеждане на програмата и стартира процеса по внедряването ѝ в ЦКОДУХЗ. В НЦОЗА през м. юли е проведено еднодневно обучение на 32 медицински и немедицински специалисти от 10-те ЦКОДУХЗ на тема: „Внедряване в ЦКОДУХЗ на програми за родители на деца със затруднения или нарушения в развитието и увреждания – CST и Да пораснем заедно+“, с цел придобиване на професионална компетентност за екипна работа по програми за обучение и провеждане на обучения на родители в подкрепа на грижите за недоносени деца, деца с увреждания и със специални потребности. С презентации и споделяне на опит в курса участват сертифицирани за България обучители по представените програми от НБУ, ЦСРИПАС- София и специалисти от ЦКОДУХЗ – гр. София и гр. Добрич.

Разработване на информационни и методични материали в помощ на консултативната практика на специалистите от ЦКОДУХЗ и ЗКЦ в работата с родителите на деца с увреждания и хронични заболявания в ранна възраст

По данни от отчетите на 10-те ЦКОДУХЗ, за периода 2021-2023 г. са разработени общо 157 информационни и методични материала и използвани в консултативната практика (31 през 2023 г., 65 през 2022 г. и 61 през 2021 г.):

Изготвени са и са публикувани предимно онлайн на интернет страниците на Центровете информационни материали на различни теми: разстройства на развитието, емоционални и поведенчески разстройства, хранене на детето в кърмаческа и ранна възраст, психологични, психотерапевтични и педагогически методи на работа с деца с различни видове увреждания и др.

Провеждане на обучения на специалистите за работа с деца със специфични потребности и увреждания, за грижи за дете с медицински риск в семейна среда, за комуникация с лица от уязвими групи и др.

През 2021-2023 г. са проведени общо 539 обучения на специалисти от ЦКОДУХЗ, със сериозен ръст през годините - съответно със 147% и 36.2% през 2023 г. спрямо 2021 г. и 2022 г. (252 през 2023 г., на 185 за 2022 г. и 102 за 2021 г.), предимно вътрешни (през 2023 г. 156 на 96 от външни специалисти, съответно 145 на 40 за 2022 г.), в които са участвали общо 398 специалисти (директор, медицински сестри, рехабилитатори, лекари, педагози), съответно на 315 за 2022 г. Обученията обхващат широк спектър от теми, освен по видове заболявания, подходи и методи на работа с децата, така и организационни – за мобилна и екипна работа и др. (Неврогенно безапетитие в детска възраст, Първи признаци на аутизъм под 2 годишна възраст; масаж и гимнастика на деца с различни увреждания, практически насоки за приложение на Монтесори метода при деца с различни заболявания, Муковисцидоза - етиология, патогенеза, клиника, лечение и др.).

Данните сочат стабилна тенденция в провеждането на обучения за повишаване на професионалната компетентност на специалистите от ЦКОДУХЗ.

Обучение на специалистите за превенция на институционализацията на грижите за децата и подкрепа на родителите в грижите за децата с увреждания и хронични заболявания в семейна среда

През 2021 г. в 10-те Центъра е проведено онлайн обучение на тема „Повишаване на компетентността на медицински специалисти относно ранно идентифициране на проблеми в развитието на децата, начина на съобщаване на родителите за увреждането на детето и за предоставяне на новите здравни и интегрирани здравно-социални услуги“, организирано по проект на Агенцията за социално подпомагане BG05M9OP001-2.012 „Продължаваща подкрепа за деинституционализация на децата и младежите“ по Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси“ 2014-2020 г., с партньорството на МЗ. През 2022 г. от ЦКОДУХЗ гр. Силистра е проведено надграждащо обучение. През 2023 г. общо 15 специалисти от 2 ЦКОДУХЗ (гр. Силистра и гр. Добрич) са участвали в 4 обучения по теми за превенция на институционализацията на грижите за децата – 3 проведени от външни организации и едно проведено от специалистите в ЦКОДУХЗ – Силистра.

Мярка 3.2. Създаване на условия за повишаване на квалификацията на медицинските специалисти от детските ясли (ДЯ) и детските градини (ДГ), от болничната и извънболничната помощ, работещи с деца

Разработване на обучителни програми, учебни материали и обучение за повишаване квалификацията на ОПЛ и педиатри от извънболничната медицинска помощ и специалисти от ДЯ и ДГ по въпросите на ранното детско развитие.

В НЦОЗА за периода 2022-2023 г. са разработени пет учебни програми – три за медицински сестри, педагози и детегледачки от детските ясли, които са утвърдени като задължителни от министъра на здравеопазването и предназначени за провеждане на въвеждащо и периодично обучение на персонала (2022 г.) и две учебни програми и 18 обучителни материала за повишаване квалификацията на специалисти от детски ясли, общопрактикуващи лекари и педиатри, по въпросите на ранното детско развитие (2023 г.).

Разработване на обучителни програми и обучение на ОПЛ и педиатри от извънболничната медицинска помощ и специалисти от ДЯ и ДГ за ранно откриване на затруднения, проблеми и нарушения в развитието при деца в ранна възраст и насочване за ранна интервенция

В НЦОЗА е разработена една учебна програма за повишаване квалификацията на ОПЛ и педиатри от извънболничната медицинска помощ и специалисти от ДЯ за ранно откриване на затруднения, проблеми и нарушения в развитието при деца в ранна възраст и насочване за ранна интервенция. Разработени са три методични материала - два методични материала за ОПЛ и специалисти от детските ясли за ранно откриване на нарушения в развитието и информационен материал с препоръки за екранно време за децата в ранна възраст (2022 г.) и методичен материал за медицински специалисти за комплексна промоция на здраве на децата в детските ясли (2021 г.).

Разработване на методични и учебни материали за оценка/диагностиката и проследяване на развитието на деца в ранна възраст от ОПЛ и педиатри в извънболничната помощ

В НЦОЗА са разработени три методични и шест учебни материала за повишаване квалификацията на ОПЛ и педиатри от извънболничната медицинска помощ за оценка/диагностиката, проследяване и скрининг на развитието на деца в ранна възраст (2023 г.)

Разработване на информационни и методични материали в помощ на консултативната практика на ОПЛ, педиатри и специалисти от ДЯ и ДГ в подкрепа на грижите за здравето и развитието на детето в семейна среда и ефективно родителство в периода на ранното детство

В НЦОЗА през 2023 г. е разработен информационен и образователен материал в помощ на консултативната работа на общопрактикуващите лекари и педиатри от извънболничната медицинска помощ – помагало „Грижи за здравето и развитието на малкото дете (от раждането до 3-годишна възраст)“.

Провеждане на обучение на медицински специалисти, общопрактикуващи лекари, педиатри и медицински специалисти от ДЯ и ДГ по въпросите на ранното детско развитие и ранно идентифициране на проблеми в развитието на децата и за предоставяните здравни и интегрирани здравно-социални услуги

В НЦОЗА през 2023 г. са проведени два тематични курса за продължаващо обучение, предназначени за медицински и немедицински специалисти от детските ясли. В рамките на четири учебни дни (19-22.06.2023 г.) е проведен курс на тема „Промоция на здраве в ранно детство“, с цел повишаване квалификацията на персонала от детските ясли по въпросите на ранното детско развитие, промоцията на здраве и профилактиката в ранна детска възраст.

Обучени са 14 специалисти от детски ясли в страната -директори, медицински сестри, педагози и детегледачки.

В рамките на три учебни дни (10-12 октомври 2023 г.) е проведен курс на тема: „Ранно детско развитие – особености, ранно откриване и превенция на проблеми и нарушения в развитието“, с цел повишаване квалификацията на персонала от детските ясли по въпросите на ранното детско развитие, ранно откриване и превенция на проблеми и нарушения в развитието. Обучени са 17 специалисти от детски ясли в страната -директори, медицински сестри, педагози и детегледачки.

Провеждане на обучения на ОПЛ и педиатри от извънболничната медицинска помощ за ранно откриване на аутизъм при деца

С финансиране по НППМДЗ 2014-2020 г. през 2015 г. в НЦОЗА стартира обучение на ОПЛ и педиатри за въвеждането на скрининг на аутизма при деца под 3-годишна възраст в извънболничната медицинска помощ при провеждането на профилактичен преглед. За периода 2021-2022 г. не са финансирани по Програмата и съответно не са проведени обучения.

През 2023 г., с финансиране по НППМДЗ, на обща стойност 4 180 лв., в рамките на един учебен ден, в НЦОЗА е проведено обучение за общопрактикуващи лекари и педиатри от извънболничната медицинска помощ на тема „Ранно откриване на затруднения в развитието и аутизъм при деца под 3-годишна възраст“. Обучени са 54 общопрактикуващи лекари. На обучените са предоставени информационни и методични материали за практиката и са проведени супервизии по заявка за конкретни случаи.

Провеждане на обучения за повишаване квалификацията на медицинските специалисти в акушеро-гинекологичните, неонатологичните и педиатричните структури в системата на болничната помощ за ранно идентифициране на деца в риск от проблеми в развитието и увреждане, за комуникация с родителите за увреждането, консултиране на родителите по въпросите на детското развитие, по превенция на изоставянето на деца, вкл. и обучение в областта на комуникацията пациент –медицински специалисти и управлението на конфликти

През 2023 г., в рамките на едnodневен курс за продължаващо обучение на специалисти от ЦКОДУХЗ, с цел овладяване на програми за обучение на родителите в полагането на грижи за деца с увреждания, са разгледани теми за консултативни умения, комуникация с родителите, работа в екип, методи за идентифициране на деца в риск от проблеми в развитието и увреждане, превенция на изоставянето на деца с тежки увреждания.

Мярка 3.3. Създаване на условия за повишаване на квалификацията на медицинските специалисти от извънболничната медицинска помощ за ранно идентифициране на рискове за бременните и консултиране на бъдещите майки и родители

Разработване на обучителни програми и учебни материали за провеждане на обученията за ранно идентифициране на рискове за бременните и консултиране на бъдещите майки и родители – вкл. и обучение в областта на комуникацията пациент – медицински специалисти и управлението на конфликтиМЗ, НЦОЗА, съсловни организации

През 2023 г. експерти от НЦОЗА участват в онлайн обучение за здравни специалисти, организирано от Българската асоциация на професионалистите по здравни грижи (БАПЗГ), на тема „Предизвикателството да консултираш по въпроси, свързани с кърменето“ и в обучение за медицински специалисти, организирано от Национална асоциация „Подкрепа за кърмене“, с учебен модул за консултативни умения в сферата на кърменето.

Разработване на информационни и методични материали в помощ на консултативната практика на специалистите от акушеро-гинекологичните структури от извънболничната медицинска помощ за ранно идентифициране на рискове за бременните и консултиране на бъдещите майки и родители

През 2023 г. в НЦОЗА, с финансиране по НППМДЗ, е разработен и издаден информационен материал в помощ на консултативната практика на специалистите от извънболничната помощ (ОПЛ, АГ) по темата за здравословен начин на живот през бременността (плакат „10 съвета за здравословна бременност“).

Провеждане на обучения за повишаване квалификацията на медицинските специалисти от акушеро-гинекологичните структури от извънболничната медицинска помощ за ранно идентифициране на рискове за бременните и консултиране на бъдещите майки и родители – вкл. и обучение в областта на комуникацията пациент –медицински специалисти и управлението на конфликти

Провеждане на обучения за повишаване на компетенциите на медицинските специалисти от акушеро-гинекологичните структури относно диагностиката на патологичната бременност, включително ехография за фетална морфология

През 2023 г. в НЦОЗА са разработени два информационни материала в помощ на консултативната практика на специалистите от извънболничната първична и специализирана медицинска помощ (ОПЛ, АГ) за бременни жени и родители на деца на възраст 0-3 г. (по теми за здравословен начин на живот през бременността и пълноценни грижи за малкото дете).

За периода 2021-2022 г. от НЦОЗА предимно са разработвани информационни и методични материали за провеждане на консултации и оказване на методична помощ, както и за подготовка за провеждане на обучения на медицински и немедицински специалисти от ДЯ, ДГ, извънболничната медицинска помощ и др. Целевото финансиране през 2023 г., със средства по Програмата, осигури необходимите условия за организиране и провеждане на на обучения за повишаване квалификацията на медицински и немедицински специалисти от различни звена на здравната система в областта на майчиното и детското здравеопазване.

Освен НЦОЗА и МЗ, отговорни изпълнители на планираните дейности, със срок 2023 г., за повишаване квалификацията на медицинските специалисти от акушеро-гинекологичните структури от извънболничната и болничната медицинска помощ за ранно идентифициране на рискове за бременните и консултиране на бъдещите майки и родители и основно диагностиката на патологичната бременност, включително ехография за фетална морфология, са медицинските университети и съсловните организации. За целта е необходимо популяризиране на Плана за действие за изпълнение на НППМДЗ сред посочените като отговорни изпълнители структури от здравната система, включително висши учебни заведения и организации, отговарящи за продължаващата квалификация на медицинските кадри и ангажирането им с отчетност.

Приоритет 4. Усъвършенстване на механизмите за събиране и анализ на данни, свързани с майчиното и детско здраве

За постигане на целите в това приоритетно направление са предвидени две мерки с пет основни дейности.

Мярка 4.1. Използване на инструментариума на НЗИС и Информационната база данни на органите на медицинската експертиза за анализ на данните за здравния статус на бременните и децата

Изготвяне на анализи по различни здравни показатели на бременните въз основа на данните от НЗИС и др. данни

Изготвяне на анализ на данните от Информационна база данни на органите на медицинската експертиза по отношение на недоносените деца, децата с увреждания и с хронични заболявания

Ежегодно, за Годишния доклад за състоянието на здравето на гражданите на РБългария, от НЦОЗА се изготвят анализи по различни здравни показатели на бременните жени и децата по данни на НСИ, НЗОК, НЦОЗА, РЗИ, както и за децата с увреждания, по вид и степен на увреждането, по данни от медицинската експертиза. Докладът е на публичен достъп на сайта на МЗ и на НЦОЗА.

Използването на базата данни на НЗИС за анализи по различни здравни показатели на бременните жени и децата изисква дефиниране на целите, процедурна и техническа подготовка.

Мярка 4.2. Усъвършенстване на механизмите за мониторинг и контрол на дейностите в областта на майчиното и детско здраве

Ежегодно отчитане на обхванатите с профилактични прегледи деца и бременни жени съгласно утвърдената нормативна уредба

В НЦОЗА през 2021, 2022 и 2023 г., за Годишния доклад за състоянието на здравето на гражданите в РБългария, е изготвен анализ на обхвата с профилактични прегледи на децата, посещаващи детски заведения и учениците, по обобщени данни от РЗИ на областно ниво, базирани на постъпилата от ОПЛ информация от извършените основни профилактични прегледи за предходната година, с проследяване на тенденциите. Докладът съдържа и информация за обхвата с профилактични прегледи на децата и бременните жени по данни на НЗОК.

Мониторинг на обхванатите деца със задължителни имунизации съгласно Имунизационния календар на Република България

Ежегодно НЦЗПБ извършва анализ на обхвата със задължителни имунизации, данни от който се включват и в Годишния доклад за състоянието на здравето на гражданите на РБългария. Двата документа са с публичен достъп.

Събирането на надеждни данни за изготвяне на анализи по различни показатели в областта на майчиното и детското здраве изисква развитие и усъвършенстване на здравно-информационната система в здравеопазването и използването на капацитета ѝ, както и на механизмите за синхронизиране на данните от различни източници на статистиката. За периода 2021-2023 г. са стартирани действия, но не е отчетен резултат за постигнат напредък.

ПРИОРИТЕТ 5 РАЗВИТИЕ НА ЗДРАВНИ И ИНТЕГРИРАНИ ЗДРАВНО-СОЦИАЛНИ УСЛУГИ С ЦЕЛ ПРЕВЕНЦИЯ НА УСЛОЖНЕНИЯТА ПРИ ДЕЦА С ХРОНИЧНИ ЗАБОЛЯВАНИЯ

За постигане на целите в това приоритетно направление са заложили три мерки с тринадесет основни дейности.

Мярка 5.1. Подобряване на достъпа до качествени и ефективни здравни и интегрирани здравно-социални услуги за деца

Сформиране на екипи на областно ниво за картографиране на здравните, интегрирани здравно-социални услуги и социални услуги за деца

Изработване на механизъм на взаимодействие за прилагане на интегриран подход при предоставяне на здравните, интегрираните здравно-социални и социални услуги за деца

През 2023 г. са стартирани разговори между представители на МЗ, МТСП, НЦОЗА и други заинтересовани страни, както и съвместни участия във форуми, организирани от НПО, УНИЦЕФ и др., за разработване на междуинституционален механизъм за взаимодействие на здравната, социалната и образователната система в предоставянето на интегрирани услуги за деца, бременни жени и техните семейства. Една от конкретните насоки и обект на проведени обсъждания е

изграждането на система за ранна детска интервенция на национално ниво. От НЦОЗА е изготвен анализ на актуалното състояние, възможностите и насоките за развитие на звената от здравеопазването, като страна от национална система за ранна интервенция. В приети с Решение на МС документи и разработени през 2023 г. от работна група, сформирани със заповед на министър-председателя (План за действие в изпълнение на Преопръка (ЕС) 2021/1004 на Съвета за създаване на Европейската гаранция за детето 2030; Годишен план за ранно детско развитие) е планирано сформирането на междуведомствена работна група с участието на заинтересованите страни, за създаване и приемане на междуйнституционален механизъм за взаимодействие и разработване на система за ранна интервенция в детска възраст.

Мярка 5.2. Осигуряване на комплексно интердисциплинарно медицинско обслужване за деца с хронични заболявания и деца с увреждания

Осигуряване дейността на съществуващите комисии за комплексно интердисциплинарно медицинско обслужване на недоносени деца, деца с хронични заболявания и деца с увреждания

В рамките на Здравно-консултативните центрове, разкрити по Националната програма за подобряването на майчиното и детско здраве, в университетски и специализирани болници в София, Варна, Пловдив и Плевен са разкрити 12 комисии за комплексно интердисциплинарно медицинско обслужване и продължителна здравна грижа за деца с хронични заболявания (диабет, вродени сърдечни малформации, вродени лицеви малформации, вродени неврологични заболявания, вродени хематологични заболявания, детска церебрална парализа и недоносени деца). Комисиите предоставят високоспециализирани медицински консултации и изготвят индивидуални медико-социални планове за всяко дете, а в състава им могат да бъдат включвани и немедицински специалисти, в т.ч. логопед, социален работник, рехабилитатор, в зависимост от индивидуалните нужди на всяко дете.

За периода 2021-2023 г. са постъпили данни за проведени консултации и изготвени индивидуални медико-социални планове от работата на всичките 12 експертни комисии – общо изготвени **4 413 индивидуални медико-социални плана**, съответно 1 600 за 2023 г., 1 655 за 2022 г. и 1 158 за 2021 г. (табл. 4). Отчетено е намаляване на общия брой на изготвените индивидуални медико-социални планове от експертните медицински комисии в сравнение с предходната година, с изключение на СБАЛДБ „Проф. д-р Иван Митев“, където има ръст от 7.2%. Разпределението по лечебни заведения е както следва: през 2023 г. от 2 комисии в УМБАЛ „Св.Марина“ – Варна са изготвени 282 индивидуални медико-социални плана (на 280 през 2022 г.; през 2021 г. не са функционирали); от 1 комисия към УМБАЛ „Д-р Г.Странски“ – общо 147 индивидуални медико-социални плана (на 156 за 2022 г. и 14 за 2021 г.); от 3 комисии към УМБАЛ „Св.Георги“ - Пловдив са изготвени общо 574 индивидуални медико-социални плана (на 617 за 2022 г. и 503 за 2021 г.); от 1 комисия към СБАЛАГ „Майчин дом“ - София са изготвени 153 индивидуални плана, което бележи спад в сравнение с предходните (съответно 188 и 173 за 2022 г. и 2021 г.); от 5 комисии към СБАЛДБ „Проф. д-р Иван Митев“ са изготвени общо 444 индивидуални медико-социални плана (на 414 за 2022 г. и 468 за 2021 г.)

Табл. 4. Изготвени индивидуални медико-социални планове от експертните комисии към лечебни заведения (в бр.)

Комисии	Брой изготвени медико- социални планове 2021 г.	Брой изготвени медико- социални планове 2022 г.	Брой изготвени медико- социални планове 2023 г.

УМБАЛ „Св. Марина“ - Варна	диабет	0	256	258
	вродени хематологични	0	24	24
УМБАЛ „Д-р Г. Странски“ - Плевен	диабет	14	156	147
УМБАЛ „Св. Георги“ - Пловдив	диабет	114	219	161
	вродени хематологични	48	48	48
	вродени лицеви малформации	341	350	365
СБАЛАГ „Майчин дом“ - София	недоносени	173	188	153
СБАЛДБ „Проф. Иван Митев“	диабет	55	51	67
	вродени хематологични	124	45	54
	недоносени	64	63	64
	вродени неврологични	79	72	72
	вродени сърдечни малформации	146	183	187

Разкриване на нови комисии за комплексно интердисциплинарно медицинско обслужване на деца с хронични заболявания и увреждания 2023 МЗ, ЗКЦ към УМБАЛ/СБАЛ

През периода 2021 - 2023 г. функционират 12 комисии за комплексно интердисциплинарно медицинско обслужване на деца с хронични заболявания, разкрити в рамките на ЗКЦ към УМБАЛ/СБАЛ в гр. София, Варна, Пловдив и Плевен.

Създаване на Центрове за комплексно обслужване на деца с увреждания и хронични заболявания

За осигуряване на комплексно медицинско обслужване за деца с увреждания и хронични заболявания и в изпълнение и на Актуализирания план по Националната стратегия „Визия за деинституционализация на децата в България“, от 2015 г. в Закона за лечебните заведения е регламентиран нов вид лечебно заведение - Център за комплексно обслужване на деца с увреждания и хронични заболявания (ЦКОДУХЗ). Центровете се финансират от бюджета на Министерството на здравеопазването и за създаването им е използвана материално-техническата база на ДМСГД.

В периода 2018 - 2021 г. в страната са разкрити 3 ЦКОДУХЗ (в Силистра, Бургас и Видин) и създаването на нови центрове е заложено в НППМДЗ. През 2021 г. са разкрити 7 центрове в Благоевград, Бузовград, Дебелец, Добрич, Сливен, София и Хасково, а през 2022 г. и 2023 г. няма разкрити нови. Забавянето в процеса на създаване на 3 от ЦКОДУХЗ се дължи на различни фактори – невъзможност за извеждане на децата от ДМСГД и настаняването им в семейна среда, ограничения, свързани с пандемия от COVID-19, а за останалите 14 поради неналичен подходящ сграден фонд в тези области.

Предоставяне на услуги в Центровете за комплексно обслужване на деца с увреждания и хронични заболявания

За периода 2021-2023 г. през ЦКОДУХЗ са преминали **6 599** деца, на които е предоставен универсален достъп до качествени здравни грижи и комплексни дейности за профилактика, диагностика, лечение и рехабилитация на деца с увреждания и хронични заболявания, за които е изготвен и се изпълнява индивидуален медико-социален план, със стабилен ръст през годините – съответно със 17.2% и 62% за 2023 г. спрямо 2022 г. и 2021 г. (общо на 2 672 деца за 2023 г., на 2 279 за 2022 г. и 1648 за 2021 г.).

През амбулаторен блок, за предоставяне на физикална терапия и рехабилитация, през 2023 г. са преминали 2 380 деца (на 1 972 за 2022 г. и 1 389 за 2021 г.), което бележи ръст с 20.7% в сравнение с предходната година. Броят на децата, които са преминали през стационарния блок значително намалява – 50, съответно на 199 за 2022 г. и 186 през 2021 г. През 2023 г. на 86 деца до 1 година са оказани специални грижи (на 100 за 2022 г.). С мобилни услуги са обхванати 85 деца (на 80 деца за 2022 г.). Продължително лечение след проведено активно болнично лечение е проведено на 33 деца (на 38 за 2022 г.). Децата, на които са предоставени специализирани палиативни грижи в Центровете, са 6, съответно на 8 за 2022 г. Увеличена е, макар и незначително, използваемостта на жилищен блок от деца с придружител – 32 на 28 през 2022 г. С обучения за поемане на грижата за децата с увреждания и хронични заболявания в семейна среда са обхванати 2 960 родители (на 2 216 за 2022 г.).

Провеждане на супервизия на персонала на Центровете за комплексно обслужване на деца с увреждания и хронични заболявания

От специалистите в 10-те ЦКОДУХЗ са проведени **341** супервизии общо, съответно 160 супервизии общо на 190 лица от персонала за 2023 г., на 113 супервизии и 205 лица за 2022 г. и 68 супервизии за 2021 г.. В групови вътрешни супервизии през 2023 г. са участвали 148 специалисти (лекари, медицински сестри, рехабилитатори, педагози, психолози, логопеди, социални работници) за оказване на професионална и методическа подкрепа на персонала, за екипна работа, превенция на бърнаут синдрома и др. Индивидуални супервизии за работа по случаи са предоставени на 42 лица от персонала.

Данните сочат утвърждаване на супервизиите като ефективно средство за повишаване на професионалната компетентност на персонала и справяне с предизвикателствата и трудностите в работата с децата с увреждания и родителите, включително и за справяне със стреса и превенция на бърнаут-синдрома.

Разработване на стандарти за работа в ЦКОДУХЗ, на проекти на финансови стандарти и система за мониторинг и контрол

За организиране, управление и контрол на работата от ЦКОДУХЗ са разработени и актуализирани общо **209** стандарта за работа (най-много са отчетените през 2021 г., когато стартират работа повечето Центрове – 168, на 23 през 2023 г. и 18 през 2022 г.) и 156 стандарта, свързани с административна дейност, мониторинг и контрол (66 за 2021 г., 47 за 2023 г. и 43 за 2022 г.).

Данните за извършените от ЦКОДУХЗ дейности за периода 2021-2023 г. сочат стабилна тенденция към развитие и устойчивост на тази интегрирана услуга, като усилията са насочени към постигане на качество чрез разработването и прилагането на стандарти, повишаване квалификацията на персонала, надграждане на дейностите и усъвършенстване организацията на работа, включително и чрез разработване и въвеждане на нови програми, подходи за работа, вътрешни и външни супервизии. За това съдейства и целевото финансиране по НППМДЗ, с което е проведено обучение от НЦОЗА на персонала от 10-те ЦКОДУХЗ.

Използване на изградения експертен капацитет на обозначените Експертни центрове за редки заболявания, обслужващи деца по реда на Наредба № 16 от 2014 г. за условията и реда за регистриране на редките заболявания и за експертните центрове и референтните мрежи за редки заболявания 2023 Анализ на дейността на експертните центрове за редки заболявания, обслужващи деца МЗ, Експертни центрове, обозначени по реда на Наредба № 16 от 2014 г.

През 2023 г. продължава дейността на Експертните центрове за редки заболявания, обозначени по реда на Наредба № 16 от 2014 г. за условията и реда за регистриране на редките заболявания и за експертните центрове и референтните мрежи за редки заболявания. Целта на експертните центрове е предоставяне на съвременна грижа за пациентите с редки заболявания, като се осъществяват дейности по диагностика, лечение и проследяване на пациенти с конкретно рядко заболяване или група редки заболявания, прилага се мултидисциплинарен подход при извършването на тези дейности. Медицинското обслужване в експертните центрове за редки заболявания гарантира на пациентите компетентност на екипа по отношение на конкретното рядко заболяване и опит, координираност и комплексност в предоставянето на грижите.

През 2023 г. се разшири обхвата на заболяванията, за които има обозначени центрове за редки заболявания за деца. По подадено до НЦОЗА искане от изпълнителния директор на СБАЛДБ „Проф. Иван Митев“, в лечебното заведение са обозначени 3 нови експертни центъра – за редки метаболитни заболявания в педиатрията, за редки малформативни синдроми в педиатрията и за редки ендокринни заболявания в педиатрията, като продължава дейността и на експертните центрове за болест на Wilson и за болест на Крон.

Дейности за редки болести при деца са извършвани и в други обозначени експертни центрове в университетски болници в гр. София и Варна.

5.3. Осигуряване на качествени интегрирани здравно-социални услуги за деца с хронични заболявания и деца с увреждания

5.3.1. Изграждане на Центрове за специализирана здравно-социална грижа за деца с увреждания с потребност от постоянни медицински грижи (здравно-социална резидентна услуга).

5.3.2. Изграждане на Центрове за специализирана здравно-социална грижа за деца с високо-рисково поведение и потребност от специални здравни грижи (здравно-социална услуга, в която ще се предоставя консултативна, терапевтична и друга високо квалифицирана подкрепа за деца с високо рисково поведение и потребност от специални здравни грижи, както и възможност за предоставяне на временна резидентна грижа в случай на необходимост от 24-часова непрекъсната грижа и подкрепа)

5.3.3. Предоставяне на грижи в Центровете за специализирана здравно-социална грижа за деца

5.3.4. Провеждане на супервизия на персонала на центровете за специализирана здравно-социална грижа за деца

В изпълнение на двата инфраструктурни проекта на МЗ - BG16RFOP001-5.001-0003-C01 и BG16RFOP001-5.001-0054-C01 „Изграждане на инфраструктура за предоставяне на специализирана здравно-социална грижа за деца с увреждания“, финансирани по Оперативна програма „Региони в растеж“ (ОПРР 2014-2020), беше предвидено изграждане на необходимата инфраструктура и обзавеждане на 26 интегрирани здравно социални услуги за резидентна грижа, от които 20 са за деца с увреждания с потребност от постоянни медицински грижи и 6 са за деца с високо-рисково поведение и потребност от здравни грижи.

Двата проекта, които бяха с краен срок за изпълнение 31.12.2023 г., са изпълнени частично. От планираните за изграждане 26 интегрирани здравно социални услуги за резидентна грижа (ИЗСУ за РГ) са изградени и въведени в експлоатация общо 7 центъра от двата типа, а именно:

➤ По проект BG16RFOP001-5.001-0003 „Изграждане на инфраструктура за предоставяне на специализирана здравно-социална грижа за деца с увреждания“ от 14 обекта са изградени 2 Центъра за деца с увреждания с потребност от постоянни медицински грижи: 1 в гр. Кърджали и 1 в гр. Хасково.

➤ По проект BG16RFOP001-5.001-0054 „Изграждане на инфраструктура за предоставяне на специализирана здравно-социална грижа за деца с увреждания - 2“ от 12 обекта са изградени 5 центъра:

- 4 Центъра за деца с увреждания с потребност от постоянни медицински грижи - 2 в гр. Стара Загора и 2 в гр. Казанлък;

- 1 Център за специализирана здравно-социална грижа за деца с високорисково поведение и потребност от здравни грижи в гр. Кюстендил.

През 2023 г. се проведе процедура по ЗОП с предмет: „Доставка и монтаж на оборудване и обзавеждане в центрове за специализирани здравно-социални грижи за деца“, по която бяха избрани изпълнители за мебели, играчки, черна и бяла техника и изградените центрове бяха частично обзаведени. За останалата част от оборудването (медицинско обзавеждане и апаратура, кухненски и домакински пособия, компютри и офис техника и др.) не бяха избрани изпълнители.

С оглед на факта, че проектното финансиране бе със срок 31.12.2023 г. останаха нереализирани 19 обекта, за които МЗ има осигурени вещни права върху имотите. Това са централите в градовете Благоевград, Бургас, Варна, Велико Търново, Видин, Враца, Кюстендил, Плевен, Русе, Разград, Силистра и София. Сключени са договори за извършване на инженеринг за всички обекти, с изключение на този в Сливен, за който при обявяване на процедурата за избор на изпълнителя не са постъпили оферти, обектите са на етап съгласуване от съответните институции. Шест от обектите са проблемни за изграждане, като проблемите са свързани с предоставени от общините неподходящи терени, проблеми с устройството и застрояването им, необходимост от ново проектиране и др.

Предвид приключването на програмния период 2014-2020 г., изпълнението на двата проекта - BG16RFOP001-5.001-0003-C01 и BG16RFOP001-5.001-0054-C01 „Изграждане на инфраструктура за предоставяне на специализирана здравно-социална грижа за деца с увреждания“, не може да се реализира занапред с европейско финансиране, защото разходите вече не са допустими.

Европейските фондове през новия програмен период не предвиждат финансиране на дейности за изграждане на инфраструктура и обзавеждане на центрове за здравно-социални услуги за деца. Завършването на СМР за изграждане на необходимата инфраструктура и изпълнението на поетите национални ангажменти по политиката за деинституционализация на грижите за деца, следва да се изпълнят с национално финансиране през следващите години, за които МЗ ще търси възможност от националния бюджет за осигуряване на необходимият финансов ресурс.

6. МОНИТОРИНГ И ОЦЕНКА НА ПРОГРАМАТА

За периода 2021-2023 г. е осъществен ефективен мониторинг за изпълнение на дейностите от Плана за действие по програмата, на областно ниво – чрез отчети и доклади от регионалните координатори в 28-те РЗИ и на национално ниво чрез годишен анализ и анализ за тригодишния период, изготвени от НЦОЗА.

Оценка на ефективността и въздействието на НППМДЗ 2021-2023 г. за периода 2021-2023 г.

Стратегическата цел на НППМДЗ 2021-2030 г. е подобряване на ключовите показатели, свързани със здравето на бременните жени, майките, децата и подрастващите. Ключовите показатели, свързани с майчиното и детското здраве се наблюдават и отчитат от органите на статистиката - НСИ и НЦОЗА, и се анализират в Годишния доклад за състоянието на здравето на гражданите.

Промяна в ключовите показатели, свързани с майчиното и детско здраве, за периода 2021-2023 г.

Нивото на смъртност при децата е обобщаващ индикатор за качеството на педиатричните грижи в страната, но е и резултат от влиянието на комплекс от фактори, сред които с важно значение са нивото на бедност, жизненият стандарт и здравната култура. Въпреки трайната тенденция за намаляване на коефициента на детска смъртност след 2014 г. (от 7.6 на хиляда живородени на 4.9‰ за 2023 г.), този показател продължава да е с по-висока стойност от средната за ЕС (3.3‰). През 2023 г. в страната са умрели 281 деца на възраст до 1 г. (на 274 за 2022 г., коефициент - 4.8‰ и съответно 5.6 ‰ за 2021 г.). За намаляване на негативното въздействие на рисковите фактори, свързани с този показател, в НППМДЗ са заложили дейности за комплексна промоция на здравето на жените, включително в областта на репродуктивното здраве и семейното планиране, чрез целенасочени информационни и образователни кампании, с особен акцент за уязвимите социални групи.

Тенденция към намаляване се наблюдава и при повъзрастовите показатели за смъртност. Неонаталната детска смъртност за 2023 г. е 2.6‰ и се доближава до средните стойности за ЕС от 2,5 на хиляда (на 3,1 ‰ за 2021 г.). Постнеонаталната детска смъртност намалява спрямо 2022 г. (2.4 на 1000 живородени без умрелите до 28-ия ден) и е 2.3 ‰. Перинаталната детска смъртност през 2023 г. намалява и е 6.7 на 1 000 живородени деца, но остава по-високо от средното за ЕС ниво (на 7,3 ‰ за 2022 г. при 5,1‰ за ЕС през 2021 г.).

Повишаването на обхвата на бременните жени с профилактични прегледи за проследяване на бременността е съществена част от заложените в Плана за действие мерки и дейности, с акцент здравно неосигурените бременни жени. Въпреки постигнатите резултати, включително и с въвеждането на нормативни промени за увеличаване броят на профилактичните прегледи и изследвания за здравно неосигурените жени, е необходимо предприемане на допълнителни мерки за популяризиране на създадените възможности сред целевите групи и мотивиране за използването на услугите. Недостатъчно са действията за използване капацитета на здравните медиатори в това направление.

Майчината смъртност (умрели жени по причини от класа „Бременност, раждане и послеродов период“, на 100 000 живородени деца) през 2023 г. е 8.7‰ (на 12.4‰ за 2022 г.).

Анализът на *умиранията при децата до 1-годишна възраст по причини* показва, че най-голям е броят на починалите поради Някои състояния, възникващи през перинаталния период – 127 (45.2%). Следват причините от класовете Вродени аномалии, деформации и хромозомни аберации – 54 (19.2%). Предвидените в програмата мерки и планираните в плана за действие дейности са насочени към преодоляване на причините с най-висока честота за смъртност при децата до 1 г. и за превенция на майчината смъртност – скрининг през бременността за ранно откриване на риск, осигуряване на проследяване на бременността, качество на медицинската помощ преди, при раждане и в послеродовия период.

Относителният дял на умиранията на деца от 0 до 1 година в селата е 7,39 на хиляда живородени и е близо два пъти по-висок от този в градовете – 3,95 на хиляда (2022 г.). Мерките за преодоляване на неравномерното териториално разпределение на кадровите ресурси – осигуреност с общопрактикуващи лекари и педиатри, е необходимо да продължат и да се надграждат с нови форми и решения – за повишаване на качеството и обхвата на медицинските

грижи в областта на майчиното и детско здравеопазване (разработване и внедряване на механизми за подобряване на грижите за бременни жени и деца до 3 годишна възраст, особено за уязвимите групи, в т.ч. финансиране на мобилни педиатрични, акушеро-гинекологични и др. услуги; разработване и внедряване на модел за услуги чрез домашни посещения - патронажна грижа; стимули за реализация на лекарите, медицинските сестри и акушерките в трудно достъпни и отдалечени населени места и др.).

За периода 2014 – 2023 г. се наблюдава положителна тенденция за намаляване на броя на новородените *деца с ниско тегло*, от 6 340 през 2014 г. на 5 258 през 2022 г. и 5 183 за 2023 г., което представлява 10% от живородените в лечебните заведения за болнична помощ, като същевременно намалява броят на недоносените мъртвородени от 353 на 216 (2022 г.) и 177 или 66.8% за 2023 г.

За превенция на ражданията на деца с ниско тегло, заболявания и тежки увреждания, са предвидени мерки за повишаване на информираността на бременните жени и семействата по въпросите на бременността, раждането, кърменето и грижите за новороденото и детето до 3 г. През 2023 г., с целевото финансиране за дейности по това направление, значително е увеличен броят и разнообразието на проведените от РЗИ и НЦОЗА мероприятия, както и обхватът на целевите групи, включително и от уязвими общности (с нисък образователен и социално-икономически статус, от ромска общност, здравно неосигурени).

Важни са и мерките за превенция на заболяемостта, усложненията и риска от проблеми в развитието при родените с ниско тегло/недоносените деца. За целта в плана за действие са предвидени дейности за комплексна грижа, консултативни и информационни дейности, насочени към специалисти от ЛЗ по АГ, Неонатология и бременните жени. За годишните анализи не са отчетени такива дейности от отговорните изпълнители, поради което е необходимо да се планират и финансират целенасочени мерки в това направление, включително и за въвеждане на нови подходи за грижи и работа с майките и семействата в родилните и неонатологичните отделения.

Въвеждането на пакета „Здравни грижи, осъществявани в дома от медицински сестри, акушерки или лекарски асистенти“, през 2022 г. към Националния рамков договор за медицински дейности 2020-2022 г. е важна стъпка към подобряване на грижите и медицинската помощ, но все още броят на домашните посещения е незначителен, за да се отчете ефект – през 2022 г. са отчетени 81 бр. посещения, а през 2023 г. – 168 броя. Отчетените домашни посещения, осъществени от специалисти от ЗКЦ са също минимален брой (2021 г. - 137, 2022 г. – 163, 2023-211).

Коефициентът на раждаемост в България е с трайна тенденция за намаляване от 9,4 през 2014 на 8.9‰ през 2023 г. (8,8 за 2022 г.), подобно на страните в ЕС (8.2‰). Влияние върху раждаемостта оказват проблемите, свързани с намаляването на броя на жените във фертилна възраст, отложеното във времето раждане, безплодието, както и абортите. Мерките за промоция на сексуалното и репродуктивно здраве са изключително важни, но недостатъчно застъпени в изпълнението на Програмата за периода 2021-2023 г. Необходимо е и модернизиране на подходите и прилагане на по-ефективни методи в работата с младите хора по въпросите на сексуалното и репродуктивно здраве, включително от най-ранна възраст, в семействата и в училищата.

Заболеемостта на децата е важен критерий за качеството на педиатричната грижа и профилактиката. В структурата на регистрираните заболявания при децата водещо място продължават да заемат болестите на дихателната система, включително и с алергична компонента (алергичен ринит, астма), с увеличаване на случаите на очните болести и затлъстяването над 4-годишна възраст, а при учениците традиционно водещо място заемат затлъстяването, очните болести и гръбначните изкривявания.

По отношение на ваксинапредотвратимите заболявания се отчита, макар и в слаба степен, нарастване на имунизационния обхват при задължителните имунизации спрямо периода 2020-2022 г., като се достига среден обхват 92-93% през 2023 г.

Деятности за засилване на мерките за профилактика и комплексна промоция на здраве при децата и учениците и ролята на общопрактикуващите лекари и педиатри, на медицинските специалисти от детските ясли, детските градини и училищата в това направление, са реализирани основно от НЦОЗА и от РЗИ. Проведени са обучения, разработване и разпространение на здравно-информационни и образователни материали за повишаване на информираността, квалификацията и уменията на специалистите от извънболничната помощ, но за да са устойчиви и ефективни действията в тази насока, е необходимо да бъдат системно финансирани.

След намаляване през 2020 г. и 2022 г., се регистрира увеличаване на броят на освидетелстваните деца до 16-годишна възраст, с признати вид и степен на увреждане, като през 2023 г. достига нивото от 2019 г. и възлиза на 3 446 деца (на 2 979 за 2022 г.) или 3.5 на 1000 население до 16 години (3.0‰ за 2022 г.). Най-голям е броят и делът на децата със степен на увреждане 50-70% – 1 532 (44.4%). Всяко четвърто дете с увреждане е със степен 71-90% на увреждане (29.1%), с най-тежката степен над 90% са 17.5%. За адекватно адресиране на потребностите на децата с увреждания е необходимо засилване на изпълнението на планираните мерки за развиване на интегрираните услуги за деца с увреждания и хронични заболявания и разширяване на дейностите за ранна диагностика, ранна интервенция и комплексна педиатрична грижа при увреждане.

За периода 2021-2023 г. се наблюдават положителни тенденции в стойностите на показателите за състоянието на майчиното и детското здраве, но все още по ключови показатели те са над средното за ЕС ниво. Планираните мерки и дейности по Програмата и в Плана за действие за периода 2021-2023г. адресират проблемите, но изпълнението им е с недостатъчна интензивност и ефективност. Направените нормативни промени за разширяване на обхвата и подобряване на качеството на здравната грижа и медицинска помощ за бременните жени и малките деца със затруднен достъп, създадените интегрирани услуги (ЗКЦ, ЦКОДУХЗ), скрининговите програми, е необходимо да се обвържат с мерки за популяризиране на техните възможности, особено сред уязвими групи. Освен мерките за профилактика в извънболничната помощ, детските ясли, детските градини и училищата, е необходимо засилване на мерките за комплексна грижа в педиатричните, АГ, родилните и неонатологични отделения, с прилагането на съвременни и ефективни подходи за превенция на усложнения, увреждания и риск от проблеми в развитието на децата, вкл. и родените с ниско тегло и недоносените.

ИЗВОДИ

➤ През първият тригодишен период е постигната устойчивост в изпълнение на дейностите в приоритетните направления на Програмата, с напредък в развитието на интегрираните услуги (ЦКОДУХЗ, ЗКЦ), стабилизиране на скрининговите програми (неонатален слухов и биохимичен скрининг), разширяване и разнообразяване на здравно-промотивните дейности, повишаване на професионалната компетентност на работещите в областта на майчиното и детско здравеопазване специалисти и поставяне начало на инициативи в някои приоритетни направления – усъвършенстване на механизмите за събиране и анализ на данни за майчиното и детското здраве, укрепване на материално-техническата база на лечебните заведения за педиатрична, акушеро-гинекологична и неонатологична помощ, разработване и въвеждане на ефективни нови подходи и видове услуги за бременни жени, новородени и кърмачета (патронажна грижа), комплексни грижи за недоносени деца и др.

➤ Изпълнението на програмата в годишните анализи е оценено на базата на заложените

оперативни индикатори, дефинирани към съответните дейности и мерки в Плана за действие, с което се отчита постигнатото като реализиран продукт или предоставена услуга (най-често в брой, вид и по-рядко за обхват на дейностите). За оценка на ефекта от изпълнението на планираните дейности и ефективността на заложените мерки е необходимо да се дефинират индикатори за очакван резултат с текущи и целеви стойности, за да се проследи и въздействието върху промяната на ключовите показатели за подобряване на майчиното и детско здраве.

➤ Заложените мерки за мониторинг и контрол на изпълнението на програмата – чрез редовни периодични отчети от отговорните изпълнители, проверки и периодични отчети от регионалните координатори и годишен анализ от НЦОЗА за изпълнение на дейностите от плана за действие за съответната година, осигуряват ефективно наблюдение и качество на изпълнението на програмата.

➤ НППМДЗ е със стабилно финансиране, но недостатъчно ефективно усвояване на средствата. В единични случаи усвояването на средствата е на 100% за изпълнена дейност (по данни от одитен доклад на Сметната палата). В плана за действие са посочени източници, но не конкретен бюджет необходим за гарантиране изпълнението на съответната дейност, което затруднява постигането на балансирано разпределение на бюджетните средства за съответната година.

➤ Целевото финансиране на дейности, с отговорни изпълнители НЦОЗА и РЗИ, като обучения, издаване на информационни, образователни и методични материали, кампании и други здравно-промотивни събития, съдейства за ефективното им изпълнение и постигането на конкретни резултати (повишаване на информираността, насърчаване на здравословен начин на живот, подобряване качеството на консултативната и здравно-промотивна практика на специалистите от извънболничната помощ, детските ясли, детски градини и училища).

➤ Дейности за популяризиране на НППМДЗ, създадените възможности и услуги по програмата, включително и чрез ангажиране на здравните медиатори, са извършени от ограничен брой изпълнители (МЗ, НЦОЗА, РЗИ, някои ЛЗ). Не е постигната необходимата публичност на организираните дейности, което намалява достъпа и обхвата на целевите групи и ограничава постигането на целите на Програмата.

В рамките на мониторинга чрез изготвените годишни анализи за периода 2021-2023 г. са констатирани някои предизвикателства при реализацията на дейностите по НППМДЗ и са направени препоръки за оптимизиране на тяхното изпълнение.

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА И ТРУДНОСТИ ПРИ РЕАЛИЗАЦИЯ НА ДЕЙНОСТИТЕ ПО ПРОГРАМАТА

➤ Затрудненията по извършване на изследванията за неонатален слухов скрининг най-често се дължат на технически проблеми с апарата за отоакустични емисии и в единични случаи поради кадрови дефицит или преустановяване на функциите на лечебното заведение временно или за постоянно.

➤ Въпреки постигнатата до известна степен устойчивост в дейността на Здравно-консултативните центрове, все още обхватът на целевите групи е незадоволителен поради неефективно популяризиране и затруднения, свързани основно с обезпечаване на необходимите специалисти и условия за равномерно и непрекъснато функциониране през годината.

➤ Предизвикателство в работата на ЦКОДУХЗ е необходимостта от надграждане на опита на персонала с професионална компетентност за изпълняване на дейности, в съответствие с визия за развитието им като нов вид услуга и оказването на методична помощ.

➤ Изготвянето и приемане от НКС на годишните анализи и годишни доклади за мониторинг на изпълнението на дейностите от Плана за действие за периода 2021-2023 г., се забавя липсата на унифицирани отчети, което затруднява обобщаването на данните на национално ниво.

➤ В отчетите за изпълняваните от РЗИ дейности продължава дублирането с изпълнени по други национални програми, което изисква провеждане на мероприятия за изясняване на спецификата на целите и дейностите по НППМДЗ.

➤ Ангажираност към Програмата, като отговорни за изпълнението на планираните дейности и мерки в Плана имат и други институции, освен изпълнителите от системата на здравеопазването, които предоставят ежегодно и задължително отчети за изпълнените дейности, което затруднява контрола и мониторинга на изпълнението на програмата на национално ниво и обуславя необходимостта от мерки за популяризирането на планираните дейности сред всички отговорни изпълнители (ЛЗ, МУ, съсловни организации, общини, НПО и др.) и изискване на отчетност.

➤ Информация за мониторинга за изпълнението на НППМДЗ и Плана за действие към нея чрез годишните анализи, изготвени от НЦОЗА, и годишните доклади на националния координатор до края на 2023 г. остава в рамките на НКС, който ги приема и не придобива публичност, което противоречи на високия обществен интерес.

➤ Предвиденият начин за отчетност от изпълнителите на дейности в Плана за действие към НППМДЗ, по оперативни, а не по индикатори за очакван резултат, с целеви стойности, затруднява оценката в годишния анализ на тяхната ефективност и въздействието върху промяната в стойностите на ключовите показатели за майчино и детско здраве.

➤ Заложените ясни правила за контрол и координиране на изпълнението на програмата не са конкретизирани с възлагателната заповед в определени функции и отговорности на НКС, което ограничава оползотворяването на капацитета на съвета в определянето на насоки за развитие и постигане на ефективност в изпълнението на плана за действие и програмата.

ПРЕПОРЪКИ

ЗА ОПТИМИЗИРАНЕ НА ИЗПЪЛНЕНИЕТО НА ДЕЙНОСТИТЕ ПО ПРОГРАМАТА

➤ Продължаване и надграждане на мерките за развитие и устойчивост на създадените по Програмата услуги и интервенции (ЗКЦ, ЦКОДУХЗ, скринингови програми), включително за улесняване на достъпа и разширяване на обхвата с предлаганите дейности чрез популяризиране сред специалистите, населението и таргетните групи и укрепване на кадровия капацитет.

➤ Надграждане на постигнатото и придобития опит в провеждането на неонаталния слухов скрининг по Програмата с мерки за разширяване на обхвата до оптималната целева стойност (95%) и въвеждане на национално ниво с финансиране на принципа на универсалното здравно покритие.

➤ За подобряване на мониторинга за изпълнение на Програмата и дейностите от Плана за действие на национално ниво е препоръчително: Изготвяне от регионалните координатори, освен на шестмесечни и годишен отчет, за по-голяма точност при обобщаване на данните;

➤ Събиране на информация за изпълнение на дейностите от Плана за действие от всички отговорни изпълнители, включително и извън системата на здравеопазване (професионални/съсловни организации, Медицински университети/ВУЗ, НПО, общини и др.);

➤ Определяне на адекватни и по-ефективни срокове за изготвянето, представянето и приемането на годишните анализи и докладите за изпълнение на дейностите от Плана за действие и създаване на необходимите условия за спазването им – предоставяне в срок на обобщени на годишна база отчети от всички изпълнители, надеждна информация, синхронизиране на включените данни с официалните източници (НЗОК, НСИ, НЦОЗА);

➤ Изготвяне от НЦОЗА и МЗ, съгласувано с РЗИ, на унифицирани отчетни форми за дейностите, изпълнявани от РЗИ по Приоритет 1. на Програмата, което освен за преодоляване на дублирането, ще съдейства за прецизиране на отчитането, обобщаване на данните на национално ниво, проследяване на тенденциите и постигнатите резултати;

➤ Допълването на отчетните форми с данни и индикатори за измерване на постигнат резултат, което ще даде възможност в годишния анализ да се направи и оценка за ефективността и степента на въздействие от изпълнението на дейностите по Програмата, заложи в Плана.

➤ Плановите за тригодишен период за изпълнение на Програмата, е препоръчително да съдържат, освен дейности по приоритетните направления с посочен източник на финансиране, и необходимия за изпълнението им бюджет, което ще гарантира системност, устойчивост и ефективност на изпълнение на Програмата. Включването на измерими индикатори за очакван резултат с текущи и целеви стойности, ще даде възможност в годишния анализ да се оцени изпълнението на Програмата, освен на оперативното ниво и по отношение на ефективността и степента на въздействие от изпълнението на дейностите заложи в Плана.

➤ Дефинирането на очаквани резултати, индикатори с текущи и целеви стойности, обвързването на дейностите с конкретни бюджети в Плана за действие към Програмата, ще допринесе за подобряване на отчетността, мониторинга и оценката на изпълнението и ефективността на Програмата, включително и по отношение на постигането на целите.

➤ План-сметките за финансиране на дейностите за съответната година да се изготвят в срок, който да осигурява изпълнението и отчитането на всички планирани от изпълнителите дейности и да са базирани на план-сметки на отговорните изпълнители за необходимите средства за изпълнение на планираните от тях дейности.

➤ Устойчиво целево финансиране на дейностите, изпълнявани по Програмата от НЦОЗА и РЗИ, базирано на изготвени от изпълнителите план-сметки за съответната година и системно осигуряване на бюджетни средства за изпълнението им.

➤ Осигуряване на публичност на информацията за изпълнението на Програмата и постигнатите резултати, предвид и високият обществен интерес, чрез популяризиране на годишните анализи за изпълнение на дейностите от плана за действие и годишните доклади на националния координатор.

➤ Провеждане на ефективни кампании за повишаване на осведомеността на населението, с акцент върху уязвими групи, за възможностите, създадени по Програмата, с цел улесняване на достъпа и разширяване на обхвата на целевите групи.

Изготвил:

доц. Красимира Костадинова, дм
началник отдел „Детско и младежко здраве“
kr.kostadinova@ncpha.government.bg